

munka

kulturbeszámoló szerkeszti: kassák lajos

1938 március X évfolyam 59 szám

PÁLYÁZAT

Az 1937. január 7-én 30 éves korában elhunyt dr. Weisz Pál orvos emlékére barátai pályadíjat tűznek ki az alábbi feltételekkel:

A pályázók két téma feldolgozása között választhatnak: 1. az intellektueller szerepe napjaink magyar társadalmi mozgalmában különös tekintettel a szociálista mozgalomra.

2. A szociálista nevelés alapvető problémái.

A pályadíjat odaitélő bizottság 5 tagból áll: Falus Ervin, Kassák Lajos, Nádas Endre, Riesz István, Vámbéry Rusztem.

A pályadíjat kitűzők fenntartják jogukat, hogy bármely bizottsági tag akadályoztatása esetén új tagot ők delegáljanak. Határozatát a bizottság 1938. december 15-ig hozza meg és közli a „Munka“ ezután megjelenő legközelebbi számában. A bizottság egyszerű szótöbbséggel határoz.

A bizottság által legjobbnak talált pályadíjnyertes mű szerzője 500 P készpénzjutalmat kap, ezenfelül a nyertes tanulmányt a pályadíj kitűzői könyvalakban kiadják. Az első kiadás 1000 példányban történik, e kiadás terjedelmében a kiadói joggal és a befolyó jövedelemmel a kitűzők rendelkeznek, míg a szerző az első kiadásból 50 tiszteletpéldányt kap. A bizottság csak kiadásra érdemesnek talált tanulmánynak itéli oda a pályadíjat és ha a beérkezendők között ilyen nem találna, a pályázat meghirdetői fenntartják jogukat, hogy az oda nem ítélt pályadíjat újból, esetleg változó feltételekkel tűzzék ki. A pályadíjnyertes és így kiadandó könyvön feltüntetést nyer, hogy az a néh. dr. Weisz Pál emlékére kitűzött pályadíjjal kitüntetett tanulmány és a könyv bevezetőjeül dr. Weisz Pál élete és egyénisége nyer rövid méltatást. A pályaművek gépirásban küldendők be, a mű terjedelme tíz normális könyvív, vagyis 160 oldal lehet.

A pályamunkák legkésőbb 1938. október 1-ig küldendők be a „Munka“ szerkesztőségéhez Budapest, VI. ker., Bulcsu-u. 19. II. 7. A pályázatokat jelige alatt kell beküldeni.

A MUNKA
szerkesztősége

Reflexiók

1898—1938

2007

Soraim fölé irt évszámok ez egyszer nem a születés és a halál jelzései, nem egy emberélet reményteljes kezdetét és tragikus végét határolják. Csupán egy írónak, Révész Bélának negyvenéves írói jubileumát szeretném emlékezetesebbé tenni azok előtt, akik mai körülményeink között is fel tudnak figyelni ilyen csekélységre.

Számomra külön örömet jelent annak az írónak ünneplése, akit szinte mintaképpül láthattam magam előtt pályám elindulásakor.

Révész Béla negyven évvel ezelőtt jelentette meg első könyvét, melynek *Emberk Harca* volt a címe s művészetének sommáját éppen a napokban tetézte meg *Régi Hárfa* című kötetével, melyben töretlen fényvel világít vissza a múltba, szemünk elé emeli a jelent és bizodalommal táplál a jövőre. Lényegében ugyanaz, aki volt, csak szélesebb horinzotú a tekintete, mélyebbről bűgő a hangja. Szóval, teljesebb lett önmagában, hasonlóan a facsemetéhez, amely évgyűrűi szaporodásával ágakban és lombokban, virágokban és gyümölcsökben is megszorodik. Óh, pedig egész életében mennyire ki volt téve a garázda viharoknak, milyen kemény, mostoha talajba kellett gyökeret eresztenie! Hasonló körülmények között hányan lettek mellőle áldozataivá a Sátán kísértésének s váltak másodrendű irodalmi agitátorokká, vagy mentették át mimóza lelküket a folytonos megpróbáltatások közül az élet napos oldalára. Ma már elfogultság nélkül megállapíthatjuk, hogy Révész Béla azok közé az írók közé tartozik, akik számarányban mindig a törpe kisebbség voltak, de akik tartalomban és formában a legmagasabb szintet reprezentálták irodalmunkban. Ha csupán irodalomkritikai szempontból akarnám helyét kijelölni, akkor, mint újító szellemet, Ady és Szomory mellett említeném, mert ha egyébként lényeges is közöttük a különbség, abban, hogy nyelvezetileg, képzeletgazdagságában kísérletező nyugtalanságukkal és önmagukhoz való hűségükben elkülönültek az élelmes átlagtól, fölé emelkedtek a viszonyokhoz alkalmazkodóknak — a szó legnemesebb értelmében rokonai egymásnak. Egyiköket sem törte derékba a magyar írórsors legvégzetesebb átka, az ujságírás, egyiknek sem kellett megcsömörlenie az anyagi, vagy erkölcsi sikerek özönétől. Az elmerülés örökös veszedelmei között, mintha nyílt tengeren hajóztak volna előbbre, egyre előbbre, nyughatatlan kutatók és szerencsés felfedezők. Más kérdés, hogy kik kísérték őket szerető figyelemmel viszontagságos útjukon és örült-e valaki annak, amit ők felfedeztek? Hol vannak ma a hangos Ady-sereglők, miért nem mutatják be Szomory kész műveit a színházak, ki ül azon a helyen, ahol megbecsülten s mintegy saját jussában Révésznek kellene ülnie?

---

munka

77

Az a szolgálattétel, amit Révész Béla négyévtizeden át végzett s az az eredmény, mely könyveiben összegyűjtötte ma is igényes szempontokkal mérhető, nemcsak említett társaival viszonylatban, de önmagában is különösen nagyszerű, új jelensége irodalmunknak és gyökere újabb és tovább sarjadzó tehetségeknek. Majdnem elődök nélkül, tradíciótlanul lépett a porondra. Amíg a „Nyugat” generációja büszkén és joggal hivatkozhatott nemzeti és irodalmi őseire, Révész a proletariátus mélyre nyomott és némaságra kényszerített világából indult el s azok a virágok, melyek költészetében fogamzóttak, a lázadó erő, forró vágyakozás és vészjósló eszmélés virágai voltak. Minden sora izgalmas új irodalom és tudatos társadalmi állásfoglalás. Abban az időben és ilyen beállításban csak Csizmadia Sándorral lehetne összevetni, a paraszti ivadékkal a város fiát, s ez az összemérés kétség nélkül Révész javára billentené a mérleget. A két irányzat között lezajlott összetűzés, nemcsak az irodalmi fórumon, hanem az olvasók kritikájában is Csizmadia bukásával végződött. De ez csak egyik része volt a küzdelem eredményének. Fejlődéstörténeti szempontból fontosabb, hogy következményképen a szocialista sajtó hasábjain teret kapott az új irodalom élcsapata s a proletariátus táborában a gazdasági és politikai harcok közepette megindult a szélesebb látókörű és magasabb igényű kultúrfejlődés folyamata. Révész tehát nemcsak méltó író társuk volt Adyéknek, hanem helyes elgondolásokkal szálláscsinálójuk is a haladó néprétegek, az aktív életbe lendült munkásság szívében és agyában.

Ez ma már Révész Béla kultúrtörténelmi jelentősége, de maga az alkotó művész még itt él közöttünk és dolgozik műve beteljesítésén. Tudjuk, hogy nem kritizálhatatlan, nem mentes az elcsuszamlásoktól és mesterségbeli túlzásoktól, amelyek olykor sajátos modorrá merevülnek, — de ehelyütt nem kritikai analízist, hanem egy értékes író és szociális ember életének helyzetképét akartam felvázolni. Amit hozott, az fogyatékoságaival is pluszt jelent az általános magyar irodalomban és a munkásság szocialista mozgalmában.

Emlékezzünk műveire, melyek a szekszuális bajok között vonagló faluról, a kivándorlókról, bányák és gyárak rabszolgáiról, forradalmi készülődésekről, győzelmet ígérő májusokról, az elnyomottak nyomorúságairól és a hitvallók bátorságáról szólnak.

Nemcsak úttörő kísérletek, de maradandó eredmények is ezek az írások. Révész Béla közülünk indult s a mi lelkünkkel ojtotta nemesebbé a magyar irodalmat. Reméljük negyvenévi munkájának további, töretlen folytatását és nyújtsuk felé hálás köszönettel kezünket mindazért az értékért, amellyel hozzájárult életünk elmélyítéséhez és megszépítéséhez.

Kassák Lajos

1. Az élet futó és egyszerü áttekintése.

A nagyon fiatal ember, aki izmaival és szeszélyes, kísérletező szellemével az idő folyását utánozza, a jövő felé rohan és csak annyira boldog, amennyire a jövőjét boldognak képzei. A férfi már távol áll attól, hogy életét ily szenvedélyes buzgalommal elpancsolja: ő a jelen ura akar lenni. Már jónéhány „jövő” áll mögötte, melyeket túl szépeknek álmodott. Most beállítja a bölcsességét és ha nem is kisebb, de mindenesetre közvetlenebb zsákmányokat követel.

Ez a jelenre irányuló pozitív akarat pedig kétségtelenül szkeptizmust rejt magában. Az ember kezdi gyanítani, hogy a sors megpróbáltatásainak két útja van; de végső soron a megpróbáltatás mindig bekövetkezik. A megpróbáltatás sötét módja az, amikor a sors megtagad tőlünk valamit, amire szenvedélyesen vágyakozunk. Ilyenkor mélyen szerencsétlennek érezzük magunkat és keservesen sóhajtozunk, mint valami igazságtalanság áldozatai. Ránkszakad a kétségbeesés: a halál kísértése megjelenik a közelben.

De van egy másik mód is: ez édes, sőt édeskés. A sors meghallgatja könyörgésünket. Sajnos, legtöbbször csak gyötrelmes késedelemmel hallgatja meg, annyira, hogy az elkésett ajándék már nem valami nagy boldogság; inkább csak egy kis elégtétel, nem minden irónia nélkül.

De még akkor is, ha szenvedélyes vágyunkat lángolásának teljében koronázza siker, csakhamar naiv meglepetéssel kell tapasztalnunk, hogy nem változott meg minden úgy, mint ahogy elképzeltük. Úgy látszott, hogy az élet szellemi nehézségének problémája, amit a földi élet ösbajának lehetne nevezni, egy csapásra megoldódik a boldogság ragyogó megoldásában. De a probléma valójában ismét fölbukkan; csak más formában. Már nem a jövő tátongó és kínzó problémája többé: átalakult a jelen nem kevésbé kínzó apró problémáinak sorozatává.

A nagy boldogság határain belül ismét megindul a vadászat a kis boldogságokra, a napi boldogságokra, mert az önzés, a rigolyák, a gondok, mint megannyi patkány rágeszálják a megtévesztően rózsaszínű életet.

Bármennyire is eltávolodik az ember a vallásos szellemtől; bármekkora is legyen ellenérzése, sőt felháborodása azzal a hatalmas vallással szemben, melynek szimbóluma az embertelen és véstjósloán sötét kereszt; minden természetes és nagyszerűen pogány ellenkezés ellenére lassanként be kell látnia, hogy ez a szent szimbólum mélységesen érvényes a profán életben.

Mintahogy a fiatal gyümölcsfát karóhoz kötik és úgy kényszerítik, hogy szép gyümölcsöket teremjen, az embert is karóhoz kötik gyermekkorától kezdve: testét, lelkét, szellemét. Ami egész életén át végigkíséri: tanítás, nevelés, család, üzletek, szerelmek, — nem más, mint többé-kevésbé leplezett, többé-kevésbé mosolygó, nagyon gyakran kegyetlen keresztrefeszítés.

Az ember meg is becsüli a biztos érzelmi javakat, a mindennapok táplálékát. De még itt is csakhamar megtudja, hogy mihez tartsa magát

az így szerzett boldogság relativitása dolgában. Az örömök római prolongálása ábránd. A természet kinnal, betegséggel, halállal válaszol. „La chair est triste...” Öröme üröm! Mit állíthatunk a népek ez egyszerű és tömör bölcsességével szemben?

Valami higiénát, valami életművészetet?... Ugyan! Ennyi forró remény, ennyi csodálatos elképzelés után végül az asztal és ágy diétájához jussunk el? A hőmérő, a mérleg és a súlyzók tényleg az áhítat tárgyai? Az ásványvíz fölér Lourdes szent vizével; a mértékletesség, az absztinencia és a konvenciók a folytonos elfojtás csendes miséi lettek!

Az ember kissé szégyenli elgondolni: bármennyire is körülvegyük magunkat a szociális kínai falakkal, — foglalkozás, politika, mindenféle „együtműködések”, — az ember ugyanaz marad, ugyanazzal a testtel, ugyanazokkal az ösztönökkel, szemben a boldogság problémájával, szemben a bekövetkező jelennel.

II. Gép az Idő legyőzésére

Abban a titokzatos labirintusban, amelyben születésünk előtt vagyunk és ahova halálunk után jutunk, mikor a férgek táplálkoznak csontjainkból, az Angyal, a Lélek és a Jelen talán mindenütt van és sehol sincs.

A jelen élet érzése, legmélyebb erőnk átélése, erő, mely szenvedélyesen tör ki, ha nem fojtjuk el és szokássá merevedik, ha nem figyelünk rá, csak futó, megfoghatatlan élmény a labirintusban, bár benne halmozódik.

A jelen: krónikus hialál. Alighogy megszületett, a múlt leöli és a jövő bitorolja a helyét. De ha az ember nem lehet boldog a jelenben, ami nem létezik, talán boldogabb lehet a múltban, ami már nem létezik, vagy a jövőben, ami még nem létezik? Ez persze tisztára skolasztikus játék; de ugyanakkor szimbóluma az idő-fogalom alkalmatlanságának a boldogság döntő kérdésében.

Szerencsére van bennünk egy csodálatos gép, nem az idő felkutatására, hanem arra, hogy föléje kerekedjünk: ez az emlékezés. Az emlékezés életünk mérlege és virága; csodálatos lombik, melyben egész életünk átalakul, oly módon, hogy az átmeneti jelent mintegy az örök jelen síkjára transzponálja.

Az élmény él és meghal; az emlékkép tovább él, valami titkos fonál vagy illat által és megőrzi az idő szőnyegét, szebben és érintetlenül.

Az idő, melyet felidéz, talán boldogtalan volt. Az emlékezés senem elég részleges, senem elég részrehajló ahhoz, hogy csak a mérgezett elemet őrizze meg belőle. Egyébként ő az idő királya; Mithridates módjára kivédi a mérgeket. Sőt igazságot szolgáltat az elmúlt időknek melyeknek virágát elmulasztottuk leszakítani. Elkésett virág, mely a holdra nyílik.

Az aristotelesi értelemben vett megtisztulás, a „catharsis” mellette szól, mert a leszűrt kép, mely megmarad bennünk, már szépséggel van átítatva és épen ebből lesz a művészet anyagtalan anyaga.

Az emlékezés, az örök jelen megerősíti a jelen élményeit. Olyan, mint valami szellemi kikötő, gátak és medencék rendszere, amelybe

sajátos utakon hozza a dagály az új vizeket. Az emlékezés a múlt immanenciája, a jelen transcendenciája — és apja a jövőnek. Nem a befejezett idő absztrakcióját adja, nem kartotékszekrény, mint a memória, hanem eleven konkrétum. Nem fantom, hanem angyal; számunkra a boldogság zsinórmértékét, őstípusát állítja fel. Vágyaink nem egyebek, mint lelkünk és érzékeink vetületei, az emlékezés világítótornyai.

Az emlékezés prófétikus.

2011

III. A kép fizikája

A mentális képtől a metaforikus képig a teremtő játék által.

Technikailag az emlékezés, az időfelülmúlás gépe, képek gépe; úgy megélt, mint megéleendő képeké. Alacsonyabb fokon memóriának hívják, viszont magasabbrendű terméke a képzelet.

Az emberi életnek van egy kora, melyben a képzelet különösen magas rangban áll: ez a gyermekkor. És épen a gyermekkor az emlékeink édenkertje, tartaléktára. A gyermekkor benne van emlékeinkben, mint alaptónus, mint előkészítés, mint egy festmény első alapozása.

Abban az időben szüziés érzékeink szabad utat engedtek minden befolyásnak, a hajnal üde költészetével. Ezek a kezdeti benyomások bélelték ki felvevő érzékszerveinket. Nyomot hagytak rajta, mint a fény az érzékeny lemezen, melyet a jövőnek kell előhívni.

Ebben a kiválasztott korban mindenekelőtt közeli emlékeinket munkáltuk, alakítottuk, állandóan. Az emlékképek erőteljes reinkarnációja az ősi tevékenység, a *játék* jegyében történt.

Mi a játék, a maga spontán, invenciózus formájában, tehát nem a meghatározott szabályok közt folyó társasjáték? Nem más, mint *utánzott emlék*.

Így például a gyermek mozdulataival reprodukálja a gép *képét*, mely ámulatba ejtette. Izom-mimikája, lábai, hajtókar módjára tartott karjai, a mozdony menetét, száj-mimikája pedig, — hangutánzóként mint tff, s, s, ... az elfulást, fűtülést, gőzkiáradást utánozzák. Manuális mimikája ügyetlen, de bátor vonásokkal ábrázolja a szörnyetegeret.

De ez a képmimika nem elégíti ki a gyermeket; megkívánja a közelben lévő, testétől idegen és a vasúti dolgoktól szintén gyökeresen idegen testektől, hogy segítségére legyenek az *átköltés* továbbfejlesztésében. Fölfordított, sorbaállított székek alkotják a vonatot. Az elsők egy henger alakú papírkosár a kémény és benne, ez az ötletesség csúcsa, egy fölfelé fordított tollseprű a füst.

Az így összeállított gép működése csak arra jó, hogy ne vessünk rajta; de az ami a gyermeknél működésbe lép, az a fölfordított szék és vagon, a papírkosár és a kémény közötti *behelyettesítésnek, a szinlett egyenértékűsítésnek* képessége. Az igazi gép sem egyéb, mint az élő állat izommunkájának behelyettesítése az élettelen gőzmasinával. A gép már nemcsak szimbólikus, hanem praktikus ekvivalencia, amely nem jött volna létre, ha az emberben nem lenne meg születésétől fogva a *transzponálás* annyira értékes képzelőképessége.

Egyébként, amikor a gyermek karjaival a hajtókar mozgását utánozza, pontosan eljut a mechanikus hajtókarig. A játszó gyermek tehát leendő mérnök, gépfeltaláló, de azonkívül leendő író is.

---

munka

Másik szokásos játéka abban áll, hogy a valóságban reprodukálja azokat a kalandos történeteket, amelyek fantáziáját izgatták. Indiánnak öltözködik, színes tollakkal ékesíti fejét és harci tettekre indul, dacolva a málnabokrokkal és csalánnal az erdő sűrűjében.

Ha később, érett korban ismét elolvassuk ezeket a kalandos történeteket, melyeknek andalítóan dohos illata még ma is kísért, álmélkodunk, hogy mennyire közepesek. Még a műfaj legklasszikusabbjai is elviselhetetlennek tűnnek. A csodálatos Svájci Robinson nem egyéb, mint megemészthetetlen kérődzés, exotikus morálsaláta!

Valójában e művek szerzője nem ez vagy az az író, hanem mi magunk. Mintahogy a nagy költő a legegyszerűbb szavakat aranynedvvel tölti meg és egy nap életét annnyi szépséggel és élménnyel gazdagítja, amennyi számára egy év, vagy tíz év megpróbáltatást jelent, úgy a gyermek-olvasó a könyv minden szegényes utalását, cselekmények gyöngé ábrázolását földuzzasztja a maga túlaradó érzéki tapasztalataival. Átülteti ezt az anyagot álmaiba, mindenféle játékokba, egy órán, vagy egész nyáron át. Ezek az indián- és vadnyugati-vadász-játékok ugyanis krónikusan előfordulnak a gyermekkor bizonyos szakaszaiban. Nem vezetnek szükségképpen a felfedezői pályára, amint esetleg gondolnánk, hanem néha kevésbé ártatlan játékokra. Mikor ez a fehér indián a pubertás korába jut, Freud szerint az elfojtott korai-gyermekkort kezdi utánozni.

Szem előtt tartva, hogy a játék utánzott és transzponált emlék, mi mást lehetne következtetni ezekből a megjegyzésekből, mint azt, hogy a *mentális képen* van valami mimika, valami mélyen gyökeredző transzponáló hajlam, ami annyira reális, hogy a közvetlen és teremítő *tette* irányul.

Valóban, a játék építő erejénél fogva a *pszichikai kép*, már *metaforikus képpé* vált, melyben az átvitt tulajdonságokat az általános analógia igazolja. A mentális képpé vált érzéki benyomás (illetőleg realitás) újra átalakul, de ezúttal *analogikus* realitásba megy át. A levelekkel borított fadarab: a prehisztorikus bábu — egyike az első emberi metafóráknak.

Ez történik a költőnél. Csakhogy a költő nem materiális, hanem verbális játékokat és tiszta metafórákat alkot. Vigny, aki rühelette a vasutat, de valami mégis vonzotta hozzá, mint a gyermeket, szavakkal utánozta a mozdonyt a „Maison du Berger”-ben: „Undok vasbika, mely füstöl, fujtat és bömböl.”

Ez történik a tudósnál, a hipotézisek költőjénél. Wegener, a geológus, a földrészek keletkezéséről felállított elméletében, mely szerint a mai Északamerika a föld kezdeti fejlődése idején Európa karjaiban nyugodott, Délamerika viszont Afrika ölében, a guineai öbölnél kuporgott, ugyanazt teszi, mint a gyermek, amikor a vonat-képből visszamegy a húzás gondolatáig és képzeletében oly tevékenységet alakít ki, amely ezt a gondolatot illusztrálja. A hosszú, keskeny félszigeteket és láncszerűen húzódó szigetsoportokat, mint pl. Malakka és a Sundaszigetek, Wegener úgy magyarázza, mint az elvonuló földrész otmaradt foszlányait; ezek az ázsiai malomkő elhullott gabonaszemei.

Ez történik a művésznél, a színes, plasztikus, zenei képek szerkesztőjénél és a különböző gépek feltalálójánál is.

Tehát a gyermek a költő, a művész, a tudós — a feltaláló apja. Sajnos, ennek az apának ritkán születik fia; százra, vagy ezerre egy. Az áltudósok, álművészek távol állanak attól, hogy fiai lennének. Altestvérei ezek azoknak az alkotóknak, akiket utánoznak. Mert az ember azt utánozza, amit tud: a nagyok a természetet, a többiek a nagyok műveit.

2013

Pierre Guéguen

(Folyt. következik.)

Gyula

*Gyula a derék kőműves
szép tarka pillangókra les.
Egy szitakötő a barátja,
köszön neki, hogy meg ne bántsa.
A növényekkel is rokon.*

*Néha kocsmában pityizál
s egészen kis házat csinál,
papírból, virágból, koromból.
A háztetőn cica dorombol:
s nagyon berűg szegény Gyula.*

*Olyan mint, aki égbe száll,
ha kezén malteres kanál,
s falat tapaszt és meszel hétszám.
Szédülten lóg a hosszú létrán
és délben szalonnát eszik.*

*Néha kis szárnyakon repdes
akár egy buta és kedves,
alázatos és rongyos angyal.
Egyre harcol sok gonddal, bajjal
s mindég vidám és szomorú.*

*Játszik, kocódik a világgal,
a pléhvödörrel és a fákkal.
A bolhák között ő a mester,
de még prédikálni se restel.
És szól: Ha viszket vakarózz!
Kövér felhőkkel takarózz!*

Gyula és a tél

*Egy fa odvába bújt Gyula
a sorsa és a tél elöl.
Búsan hallgatja, hogy hull a
lomb és az eső zúgva döl.*

---

munka

*Búsan töpreng a végzetem,
mely mindent megérlel s betölt.
S nézi, hogy mint a holttetem
miként pálik, rothad a föld.*

*Itt van barátja is vele
az öreg denevér.
Keblére kígyó rejtezett
míg elmulik a tél.*

*Tenyérében légy bújt el,
fülébe meg a pók.
Hajában a tetücskék
a nyugtalan lakók.*

*Bizony így él a télen
bár derék és szives,
éhkoppon és gyökéren
Gyula a kőműves.*

Gyula egyedül

*Fagyos a föld, acélkemény,
az ég sűrű üveg.
Hiszed Gyula, hogy van remény
s nem hült ki még szived?*

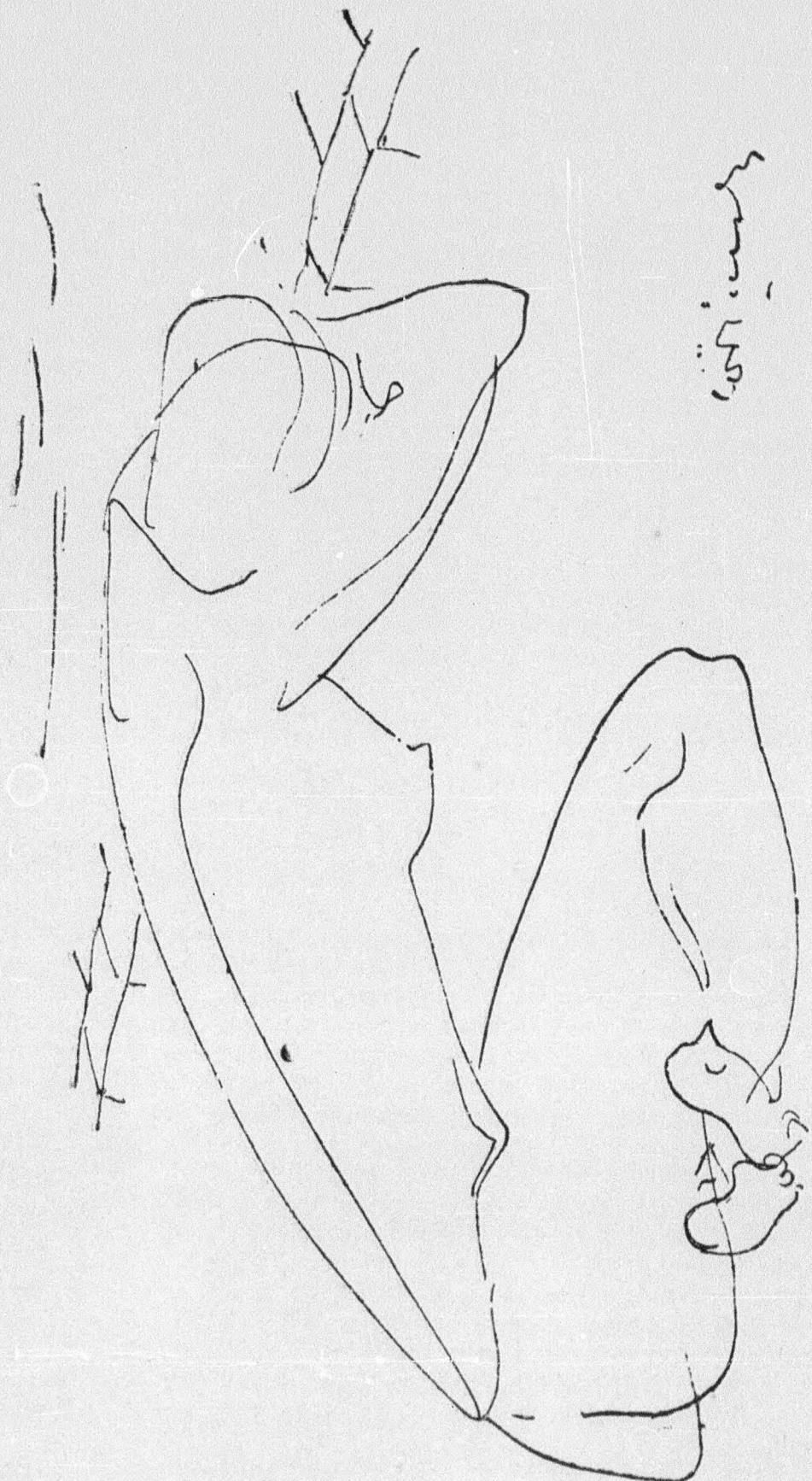
*Átkelsz a néma városon
mint csónak a vizen.
Melletted gonosz szél oson
a végtelen üzen.*

*Hol vannak hát barátaid?
A légy, a tarka lepke
rábizta gyenge szárnyait
a dörmögő szelekre?*

*A fák is mélyen alszanak
nincsen igaz rokon.
Riadtan pattog, sír a fagy
a halott ágakon.*

Somogyi László

2015

---

munka

Révész Béla Miniatürjeiből

A MATRÁC LAKÓI

Gyerek voltam, akit felküldtek Pestre diákoskodni. Anyai intellekkel lelkesen és a fekete szegénységgel harcbaküldött váilaimon, az idegen nagyváros úgy körülkerített a megpillantáskor, vad harsanásával úgy megrohanta félős gyermekszivemet, hogy késő estére, mikor lefeküdtem matrácómra — tünődve emlékezem — komor virágzással feslett ki eszemen a bölcselmi gondolat:

— Miért nem hal meg a szegény ember?

A matrácért egy kényes, ostobácska kislányt tanítottam és a gazdasszony, akivel szerződtem, azt is közölte velem, hogy a matrácnak csak az egyik fele az enyém.

Párázat, álmodás, amint ez éjszakát magamra ölelem.

Bús bérkaszánya volt, ahol laktam, minél kevesebb fal, minél több ablak, föl egészen a hideg felhőkig, ahol szüntelen a széljárás. Ez a szellőáramlás szüntelenül megfújta a házat és este, ha aludni tértem, különös hangok szálldogáltak az ágyam körül, az éjszakai csöndben az üvegház danolászni kezdett, az ablakok sóhajtoztak, a rezgő ház völgyéből a suttogás elindult, összezirent az emeletek morgásával, hangok kavargásából felsziszogott a perlekedés, ellejtözött a panaszkodás, ércetlen zörej, hangjavesztett beszéd röpködött a ház körül, a matrác egyik felén kábult virrasztással vártam...

A szoba sötétjéből fölfeketedett a fáradt árnyék... ténfereg, álldogál egy darabig, lomha időközökben lehányja magáról a gunyájit s fölkúszik a matrác másik felére, némán elterül mellettem, sűg-zűg körülöttem az üvegház és csöndes lakótársam mély lélekzéssel, belesóhajt a zűrös neszelésbe.

Sohase láttam a lakótársaim arcát. Nagyon kergetett emberek lehetnek, éjszaka — az üvegház halk zendülésében — jöttek és hajnalban, amikor fekvőhelyem a diákos gyermek álmokkal hatyútollasan már megpuhult, eltűntek. Spekulációm a kosztról, tandíjról, az otthoni könnyes képekről sokáig ébrentartottak és ilyenkor a tanácstalan sötétségben el-tőprengtem lakótársaimról is, akik a jólfizető matrác másik felén, változatos egymásutánnal heverték el mellettem. Füleltem, figyeltem, a házból felszálló muzsikálás már szédítgette az eszemet, de jött a köpcös, máskor a nyulánk, a forrótestű kövér sokat forgolódott a helyén, föl is ült többször az éjszaka gyászszátorában, a borbély illatos kezével, kenőcsös hajával elvarázsolta körülöttem a kvartélyt savanyú szagával; apró emberke hágott dühösen a matrácra és magára rántotta a takarót, én fáztam, visszaráncigáltam az uzsorás flanelrongyot, a mérges ember megint elcibálta tőlem, de én viharzó jogaimmal a takarót magam alá csavartam, haragvó társam még kapkodott az árva flanel után és az álom lassúdan belezsibbadt önző, verekedő kezeibe, a harc elcsittult, csak az üvegház bűgött, mint a sok keserves titok, amik kibontásra várnak.

Egyszer éhesen feküdtem a matrácra... azon este forró fejfel

vánszorogtam zabás ifjúságommal az utcákon és harangozott szivemben a rendező érett kérdés:

— Miért nem hal meg a szegény gyermek?...

Vacsorák, ebédek, gőzölgő levesek áramlottak epedő fantáziámra, meleg este volt, a sárga gázlámpák égtek az útszéli palánták fölött, a lombos ágak rajzos árnyéka ráhullott az aszfaltra és én rogygató lép-
tekkkel, elémterült fekete drapériákban gázoltam...

bú, gyávuultság, a lét rémeivel viaskodó öreg bölcselkedés gyúrta, lökte, husángolta gyermeklelkemet, szilaj gyomrom, vágyas inyem úgy járt körül a városban, mint a rabló, ha rosszra készül...

Az indulat átzuhant a lankadásba, szemfedős eső hullott a magasból és valamelyik eresz alatt egy esőcsepp megütötte a vállamat; kongó, üres testem összerázkódott a rémülettől...

Gyöngülten, fonnyadtan feküdtem a matrácra, égő szemem tele volt hintve szemekkel, melyek előtt víziók úsztak, izgatott étvágyam lenyomorodott a csámcsogáshoz s eszelősen mozgatta a szájamat, görcs nyilazott végig süppedt hasamtól bódult fejemig, aztán az irdatlan henger alatt összedőlt a válam, a csontos csípóm...

könnyű képzeletem ellebegett a koponyámból s lobogó könnyedséggel képeket szótt fölöttem, barlangos sötétség, leskelődő csönd, vígasz-
talan elhagyatottság, mint a kitett csecsemőt bepólyáltak...

Altató ének szüremlett az éjjeli némaságból, földudált az üvegház, megpendültek az üvegfalak, az égbeemelt hárfát elvétő ujjak érintget-
ték, mintha minden lidérces álom, zsákmányoló nász, halállal társalgó virrasztás, lélekhangjukkal elindultak volna a rossz szobákból, fuvolázva rezgett beteg szivem fölött a mindenség és az éhezés kínjait megfojtotta bennem valami boldog émelgés...

Ha'k hálótársam szelíden feküdt le mellém, névtelen káprázataim csodálatosságokat gyujtottak a képzeletemen, hű hálótársam a közös nyoszolyán, álmodva fölgagyogott, ümmögött, ismeretlen szavakat mor-
zsolgatott s hirtelen zökkenéssel fö'zokogott...

Mint a tündér, aki a tévelygőt ligetbe csalja, meleg karjai közé fölemelt a zokogás s fiatalságomat, éhezésemet ráhelyezte a könnyek ladikjára, ájultan sirtam én is a matrác másik felén.

A KÉT HÍD

Visz a vonat.

Alkonyati este van.

Magyar rónák fölött arany bágyadással csúszik alá a nap.

Játékos füрге szellő fut el a perronablak előtt, meghempereg a búzatáb'ák fölött, ring a kalászsűrűség, terhes mozdulással szélesedik, szűkül, hullámozó rengetegét itt megnyitja, ott lecsukja és a füрге szellő megint fölkanyarodik a vonatunk fölé.

Veri az arcomat, illegeti a szememet.

Kenyérszag fut az orrom alá.

Aratni fognak...

Péter-Pál napján tengerparton járok.

Elöttünk a hajó, mely nagyobb, mint odahaza a templom, ahova pedig minden hívő betér.

---

munka

Magyar kivándorlók ügyelegnek a víz mellett. Férfiak, asszonyok, leányok, gyerekek, batyuval, cókókkal várakoznak, míg az orvos elé jutnak és a félelmes állomáson áthaladva, szabad az út az operenciák felé.

Nézem a fáradt és friss nyüzsgést, a felnőttek furcsálkodását, akik tanácstalanul ügyetlenkednek, mint a körülöttük bábmészködő gyerekek, az arcukat, amin ijedt és ünnepélyes a komolyság, a nyugtalan mozdulataikat, amint tankóra emelik, a szemükbe húzogatják a kalapjukat és a táguló szemüket, a tévedező tekintetüket, amely föléri a hajósörnyeteget, átrepben a más hajóóriásokra, beleütözik az izzó vitorlásokba és áthanyatlík a vizek útjára, a messzeség csodáira, amik már benépesítik a páratlan tenger levegőországait.

A síksági, az érmelléki magyar: tengert szagol.

És én érzem, ahogy a forró ég alatt megrepben a vitorlás, ámuló magyarok eszébe is belefú a szellő. Látom az ábrákat, amik remegő vonalakkal föltünedeznek a képzeletükön, hallom a sóhajukat, amely roskadva a sok elmondhatatlan mondanivalótól némán a szívükre dől.

Már füstölög a Cunard-hajó. Hidak visznek róla a partra. Akik átjutottak a vizsgálaton, már ismerkednek a hajóval. Szegényruhás embereket látok, akik nyitott mellel, fújva sétálgatnak az első osztályú fedélzeten. Még lehet. Mások a hajó orrában állanak, szótlanul áldogálnak és a kalapjuk alól fölhunyorgatnak a csiklandós hőséget leöntő napra. Lent, közel a vízhez, a hajó oldalában, az ablakok mögött asszonyok, emberek a fülkékben rendezkednek. Egy leány a két fehér kezével törli arcáról a verítéket.

Az egyik ablak kerekében egy siheder legény kidugja a kíváncsi arcát. Szép, erős barna feje van, mely gondolkozva hajlik a vízre.

Az én szememet is veri a nap és nem tudom hogyan, rámtűz a kép, amint a szép, erős legény barna nyaka köré rámegey a hajó, irdatlan vasteste csüng a legény nyakán.

Nehéz az út Amerikába...

A két hidon szüntelen a mozgás.

Az egyikken az emberek igyekeznek föl a hajóra. A másikon az Amerikából hozott árukat viszik le a partra. Az egyik hidon parasztok mennek föl a lejtőn. A másik hidon zörgő holmik gördülnek le az uton. Az egyik hidon pompás embereket látok. Délceg, erős a testük, munkabíró a karjuk. A másik hidon zengve, csörömpölve jönnek le az áruk. Iromba vasdarabok, csillogó acélküllők.

A két hidon szüntelen az élet.

Először magamtól kérdem:

— Kik ezek az acéltestű, fiatal parasztok?

— Aratók...

Zeng a másik híd. Kérdezősködöm:

— Mik azok a vasdarabok, acélküllők?

— Aratógépek...

Állok a parton, a nagy víz mellett.

És amint belenézek a messzeségbe, rámemelkedik, fölhullámzik előttem a magyar róna.

Bányászok vitték a fáradt testüket a tavaszi hajnalban.

Szippantgatták az éles levegőt.

Rugalmaskodva meg-megálltak a párás talajon. Sanda pislogással megbámulták az eget, a lila árnyékok derülését, amik mögött már feltűnedezett a világosság.

Titkos mélységekből valaki fölmerült. Irtó két könyökével gyúrta a mennyboltot, itta a sötétséget, ölte a csillagokat. Véres szájának egyik peremét hevülve, már ráharapta az égre.

Egy fiatal, kába munkás ment a többi után. Egy orgonabokornál megállt, rábotlott, héjjakarmokkal a fürtök közé csapott és ágat rabolt. Elrabolta, elhurcolta.

A tárna előtt megálltak a bányászok.

A küzködő világosság messziről már harsant, hályogos szemével is vadul integetett.

De a lánc csörgött, a veszett motollák berregve bolondultak és a kosár elkapta valamennyiüket. Öntötte alá az embereket.

Éjszakás tárnák között nehézfejű munkások kapácsoltak, talicskáltak, fekete falakra ölelkezve rátapadtak.

Támasztó-gerendák hegyében rezgett az orgonaág.

Konyultfejű igások tólták maguk előtt a vaskocsikat, súlyos lépetéssel, únott erőlködéssel lökték előre a terhüket, magukat. Gördültek a vastalicskák. Nyomukban a bányászok, a mázsás fejükkel zökkenve.

A gerendák hegyében rezgett az orgonaág. Meglibbent, megingott, harmatos fürtjei borzolódva összecsaptak és elcsöndesedett, üde kevélységgel megállt, várakozott; várta a másik munkás arcát, mely keresztül megy rajta.

Sárga, öreg ábrázatok találkoztak az orgonaággal. Csillérek lomha feje nekiment a virágos lombnak, ráncos nyakuk ijedten összehúzódott a szirmos cirogatásra. Sápadt ábrázatok, sorvadt koponyák, kiégett szemű fejek bólogatva jöttek és jöttek. Az orgonaág libbenve rájuk-paskolt.

A bányászok fölbámultak.

Szagos szirmait pergetve, rezgett fölöttük az orgonaág.

Az egyik furcsán mondta:

— Orgona...

Valaki visszafelelt:

— Odafenn most nyílik az orgona...

A hőkkenés pillanatában mondta a másik:

— Odafenn most tavasz van...

Valaki szívéhez vette a többiek szívét és kifordult az eszéből a hirtelen ámulás:

— Mi soha sem látjuk a napot...

Az aknagépek fölcsörrentek.

A virágcsudáló ábrázatok visszahanyatlottak.

A vastalicskák megnyekkentek.

Döglesztő tárnautakon baromemberek tovább dőcögtek.

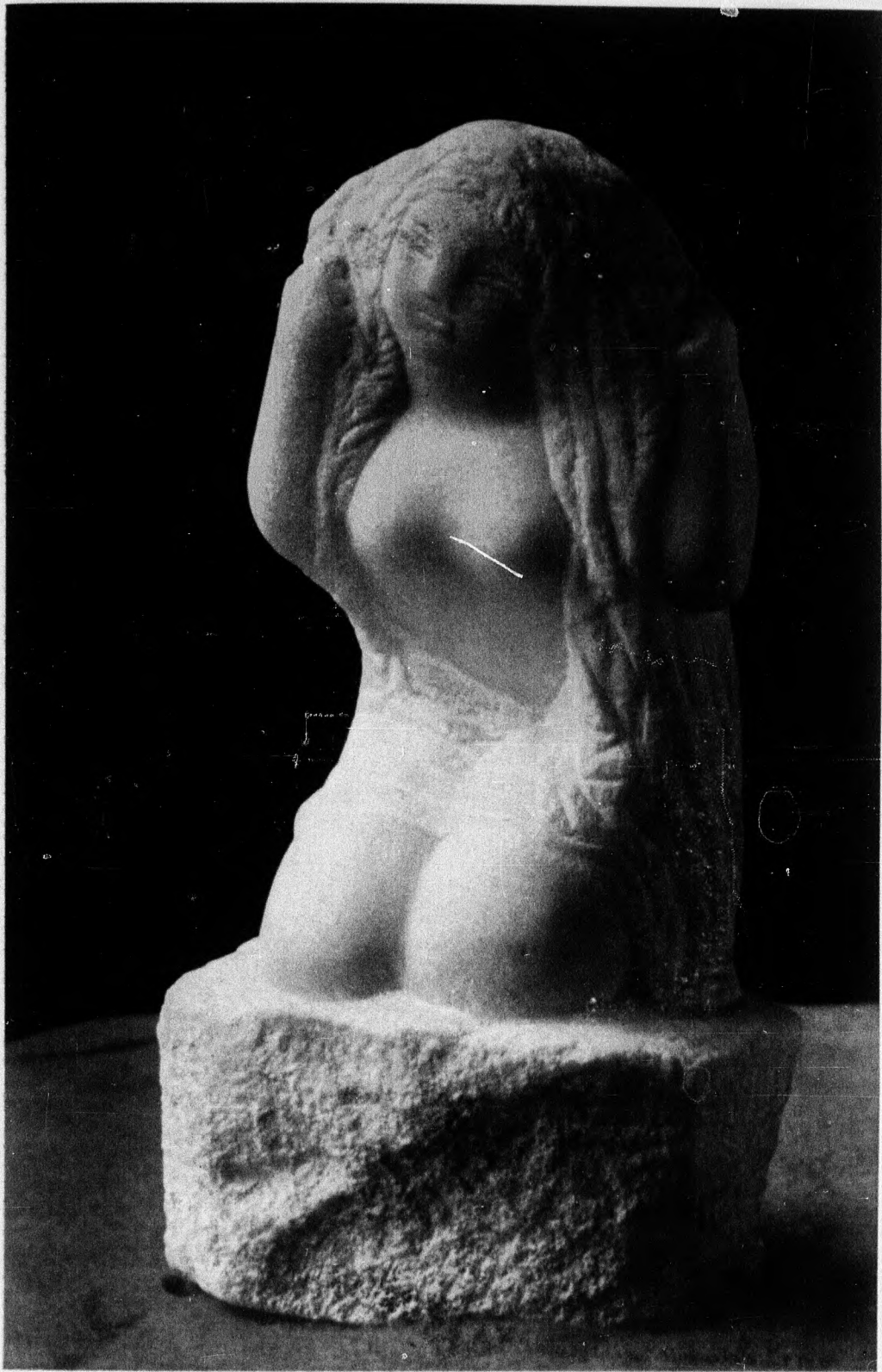
Munka után

*Ó szépséges álmaim — lenge felhőkből
tágas rétekből s a szív égő nyugtalanságából
szőtt nagyszerű ötletek — mik a robot
komor óráiban fénylettek föl bennem,
Anyá nem védi úgy gyöngé magzatát,
miként én óvtalak titeket a százarcú
haláltól. Kergült szíjjak táncából és
vásárosok lármás rikácsolásából
mentettem ki hajlékony muzsikátokat,
hogy megfüröszthessem gyenge testeteket
a tavasz csiklandó illataiban,
És most végre itt az áldott pillanát,
hogy kitergegethesselek benneteket
a hófehér papírra — de jaj,
fáradt vagyok és csüggedt életemmel
csak ülök bambán a nyirkos falak között,
tág pupillákat meresztve a semmibe.
Agyamra szürke ködök ereszkednek
s lassan egybefolyok a mozdulatlan bútorokkal.*

A kedveshez

*Jöjj Kedvesem és fürge ujjaiddal
szakítsd le rólam az elmuló napokat,
Te gyárba jársz és tudom: hatalmad van a furcsa
gépek fölött. Szigorú pillantásod alatt
megjuhászodik a durva anyag
és ujjaid érintésétől
kattogva indulnak meg a roppant kerekek.
Érints meg, Kedvesem, gép vagyok én is!
Parancsolt élet zakatol tagjaimban
és pallérok vigyázzák minden mozdulatomat.
Engedd hát, hogy rajtam is fogjon a könnyű varázslat
s hogy gyenge rózsák és égő illatok fakadjanak
ujjaid nyomán és lelkemből felszállhassanak az új
dalok.*

Felleg György

FÖLDES LENKE: SZOBOR

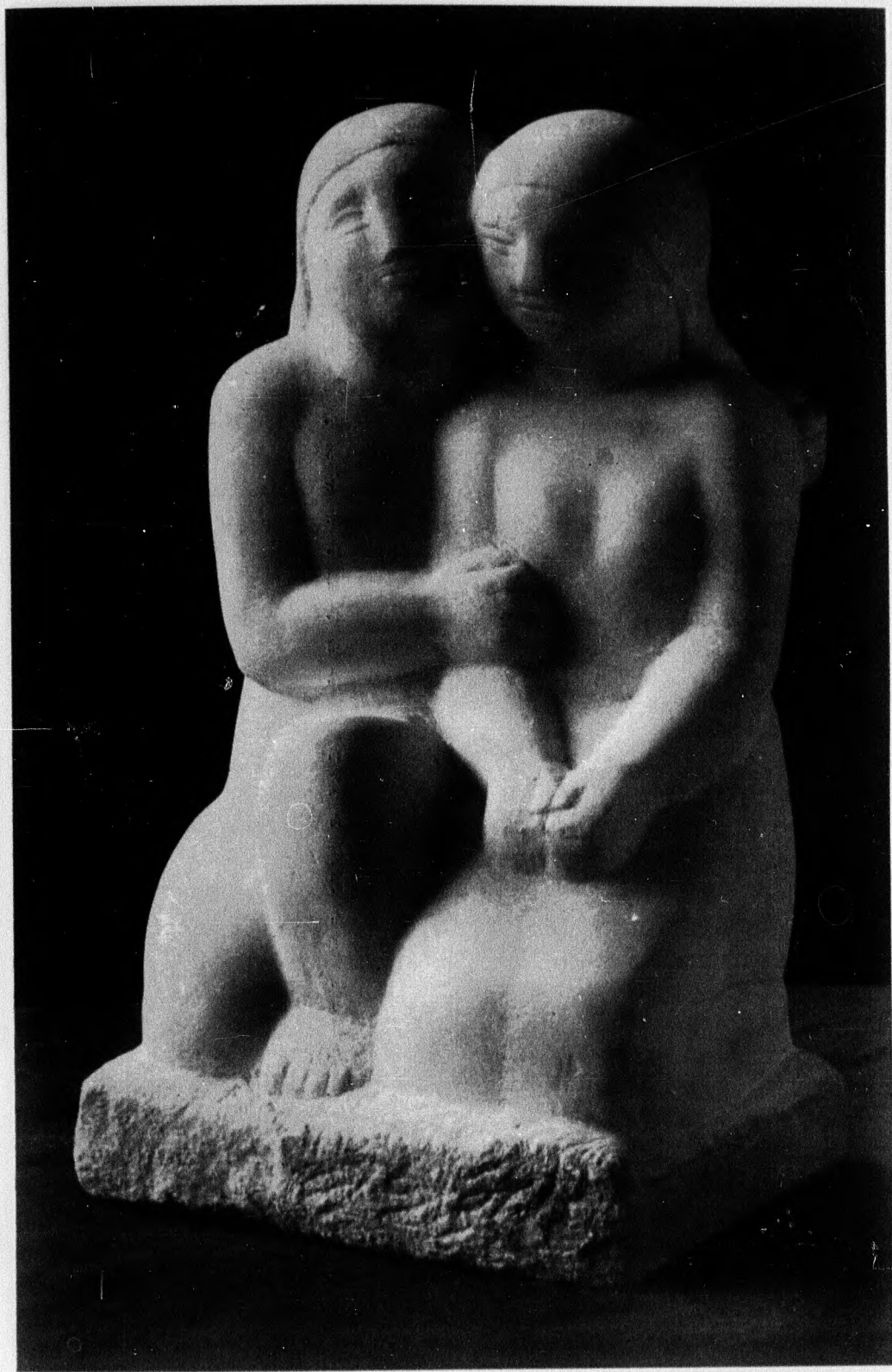
FÖLDES LENKE SZOBRAI

Milyen jó érzés, ha valakiről, vagy valamiről úgy szólhatunk, hogy eleve sem baráti elnézésre, sem fölényes megbocsájtásra nem vagyunk kárhoztatva. A kritikusi munka kissé mindig okvetetlenkedésnek, tolakodó okoskodásnak hat s a lelkiismeretes kritikust nem egyszer fogja el szégyenkezés, legőszintébb és legtalálóbbs megállapításai miatt is. Komisz és undorító mesterség. De olykor a kritikus is rátalál a maga emberére s ilyenkor együtt jelennek meg a nyilvánosság előtt, mint fivér és nővér — kéz kézbetéve vezeti fel a művészt, hogy így, félreérthetetlenül fejezze ki meghatottságát az alkotó szellem előtt. S milyen boldogító érzéssel telt pillanatok, mikor baráti elnézés helyett a felfedező örömevel s a fölényes megbocsájtás helyett őszinte megbecsüléssel szólhat. Nem régen így beszélhettem Ferenczy Noémiről s most egy másik nővéréről szólhatok, Földes Lenkéről, aki nemesformájú és mélytartalmú művészetével sokszorosan rászolgált a kritika elismerésére. Magam előtt, mintegy zászlóul és pajzsul idézem Antoine Bourdellenek, a már halott, de halhatatlan szellemű mesternek a szavait, aki 1929-ben így mutatta be a fiatal szobrásznőt Páris művészeinek és műértő közönségének:

„... A gondolatnak ez a pásztori ősművészete: lihegő raison... Ennek a művészetnek a gyöngédsége monumentális: szikla-emberiséget alkotott... A vízióknak ez a pásztorcánya több, mint 20 év óta magában álló és őszinte művet alkotott... Őreg pásztor, én, kitárom kapumat az ő embernyájának és babérágat nyujtok át.”

Bourdelle hódolata után alig marad a számomra egyéb a tények száraz ismertetésénél s ezt is kellene tennem, ha ez a túlságosan szcrénynek és nagyon is veszendőnek látszó asszony néhány kődarabjával nem nyugözött volna le művészetéhez, amelyen annyi kitartással, alázatos szeretettel és alkotóképességgel munkálkodik évtizedek óta. Ha jól megnézem szobrai, be kell látnom, hogy ezekről az asszonyi figurákról, melyek a maguk apró méreteikben egész világokkal vetekednek, csodálatosan érzelem- és gondolatgazdagok s formájukban majdnem a tökéletesség hatását keltik, — semmiféle racionális magyarázkodása nem lehet az embernek. Mindmégannyi egy naív életforma, önmaga mélységeibe merült lélek adekvát formai megnyilatkozása, határvonalakkal körül nem zárható, rokon jelenségekkel meg nem magyarázható művészi produktum. De értsük a szót úgy, ahogyan mondom, őseredeti értelmében, mert itt valóban nem az iskolázottság, az elméletek alkalmazása jelenti a kvalitást, hanem az ösztönösség, a hajlandóság, a sorszerűség, a másképp nem történhetés, a művész teljes életének felszívódása, átváltozása a műbe.

Földes Lenke lényegében véve autodidakta. Amit tud, azt magából merítette, semmi köze az isteni klasszikusokhoz és semmi köze a modern

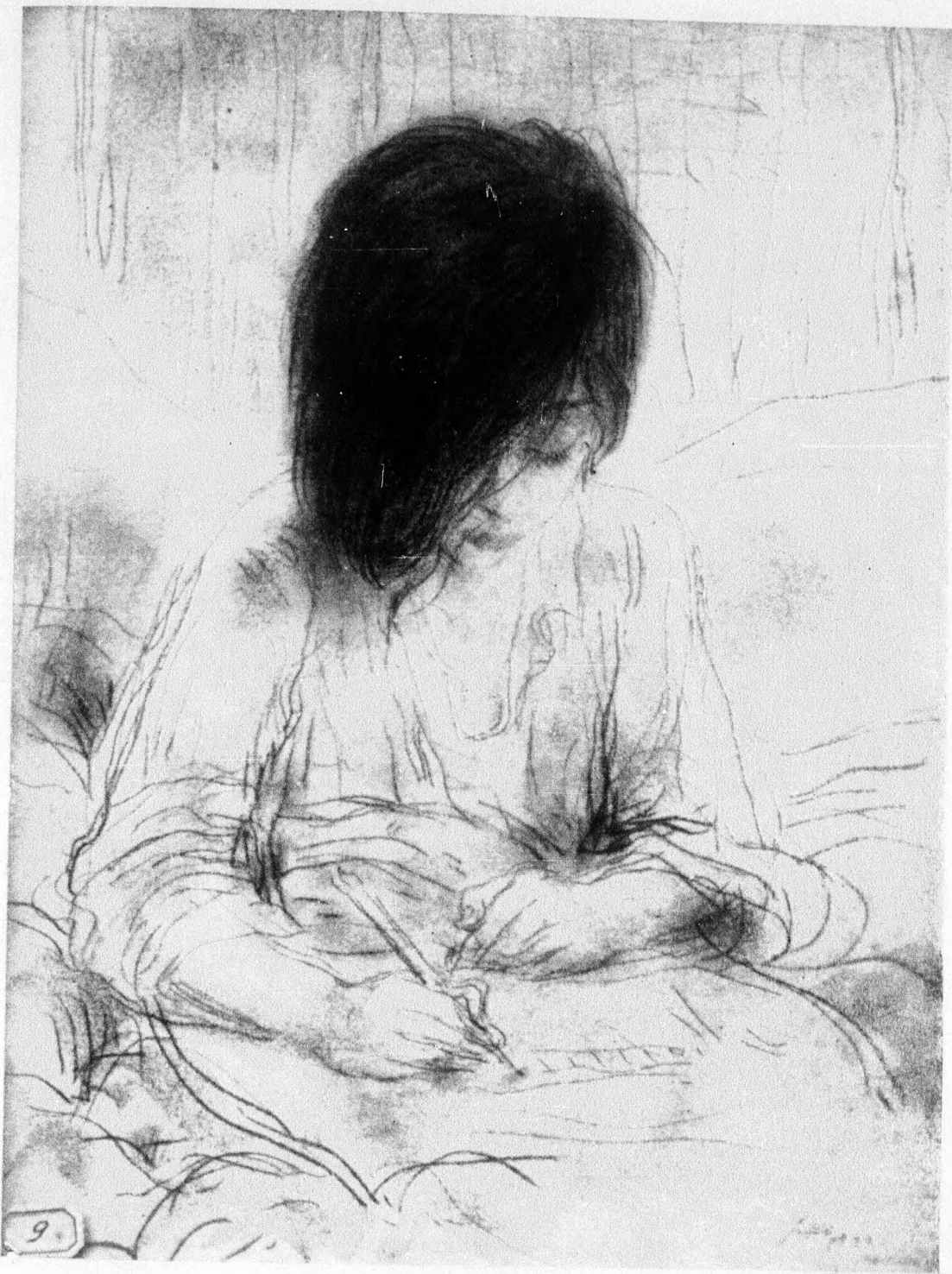

FÖLDES LENKE: SZOBOR

izmusok lázas keresőihez s milyen érdekes, mégsem fordított hátat a klasszikusoknak és nem maradt le a kortársak versenyfutásában. Primitív abban az értelemben, amelyben a funkciójuknak tökéletesen megfelelő parasztházak építői voltak a maguk idejében, primitívsége tehát nem a kezdetlegessel és tökéletlennel, hanem éppen a kialakulttal, magabiztossal és a bizonyos értelemben vett befejezettel azonos. Látásmódjában hasonlatos a primitív emberhez, amennyiben egyszerre látja és összefűti a dolgokat. Az ő világképében úgy szövődnek össze a felületen mutatkozó különvalóságok és viszonylatok, mint egy szövetnek a szálai, vagy helyesebben, mint bármely élő organizmusnak inai és idegei, nedveket vezető csatornáit és összetartó rostjait. Az efajta primitívség: nagyszerű eredetiséget és a civilizáció által még megbontatlan ősegységet jelent. Nyilván, azért van, hogy Földes Lenke szobrászatát sokkal inkább költészetnek, mintsem dologi valóságnak érezzük. Ez az egyszerre látás és együvéllátás határozza meg kifejezésformáját is, amely nyugodt, zárt, építő monumentalitás. Állandóan emberi figurák formáit alakítja a kőből, de eredményei nem a megfigyelésen alapulnak, hanem a művész belső életének dinamikája, az érzelmek ritmusa mélyíti és domborítja formáit, mondhatnám: nem megfigyeléseit, hanem a lélek emlékeit faragja szoborba. Közvetlenül kőbe dolgozik s így plasztikája híjján marad a festői hatásoknak, a kellemes, de véletlenszerű fény és árnyjátékoknak, amelyek annyira elkenik, testlenné lágyítják modern szobrászatunkat. Mesterségileg az igazi nagy mesterekhez kapcsolódik, pszichológiában és formaalakításban a legmodernebb irányzatok képviselőihez sorozható. Lány és naív, de ugyanakkor szívós és eltökélt. Módszeresség nélkül dolgozik s ezért túl a modorosságon, egységes és stílusos a művészete. Nem vad és nem nyers. De nem is eltanult és nem bravúros, mindent maga fedez fel és végtelen kísérletezéssel tökéletesíti. Van ebben a művészetben valami gyermekes esetlenség s valami anyai megállapodott biztonság, amely láthatatlan sugarakban árad ki a műből, a hideg márványt érzékeny kellemes anyaggá változtatja és megolvasztja a szemlélő gyanakvó, rideg zárkózottságát. Az első pillanatban semmi rendkívülit, szenzációsat nem nyújtanak ezek a szobrok, de mennél tovább forgolódik körülöttük az ember, mennél inkább le akarja leplezni jelentéktelenségüket, annál többet árulnak el belső gazdagságukból, kis méretük szinte hatalmassá terebélyesedik, az elnagyoltnak látszható formák feltárják rejtett összefüggéseiket s végül az is, aki idegenkedve lépett eléjük, ajkán az elragadtatás kifejezésével távozik.

A magam részéről örömmel lépek azok sorába, akik Földes Lenke primitív és gazdag, egyszerűen közvetlen, lélekből formált és anyagban harmónikus megoldott művészetét nagyrabecsülik és babért nyújtanak át érte az asszonynak, aki fáradhatatlan munkával kőbefaragja életét.

Kassák Lajos

SZÉKELY-KOVÁCS OLGA: RAJZ

ABSZTRAKTJAINK BEMUTATKOZÁSÁHOZ

Akik figyelemmel kísérték a különböző izmusok és irányzatok zseniális képviselőinek fejlődését, azoknak az egyéni szimpátia, vagy antipátia érzésén túl szinte a történelmi háttér is megadott a Tamás-galériában rendezett „Absztrakt”-ok kiállításához. Ha tudjuk, hogy honnan indultak, milyen programmal és hová jutottak el Picasso és Laurens, Chagall és Kandinszky, Archipenko és Miro, szóval a legkülönbözőbb utakat vágó, legkülönbözőbb egyéniségek, akkor mind kétségtelenebbé válik előttünk a művészet egysége, melynek legforradalmibb „kilengői” is, végső fokon ennek az egységnek gazdagítását szolgálják. Feltéve, hogy a „kilengők” nem gyöngeségükben maradtak le a szintről, hanem erejük teljében előlárnak a művészet folyamatának korszerű alakulásában. A fentebb említett nevek és hasonló értékű társaik, nem vak hiedelemmel a művészet tradíciói ellen, hanem éppen a tradíciók felhígítóival, a felületesség hasznélvezőivel állították szembe tartalmat és kifejezést megújító forradalmukat. Azóta a gyöngék jeltelenül elhullottak, az erősekkel az ősi családja terebélyesedett még színesebbé és rejtelmesebbé.

Ilyen meggondolásokkal és kíváncsian vártuk a magyar származású, nagyrészt Párisban élő, magukat absztraktoknak nevező festőink kiállítását. A bemutatott anyag alig is nyújtott valami kieégítőt előlegezett bizalmunknak. Irányzatukkal, mint programmal túlon túl megkésettek s képességeik alig jutnak el a közepes tehetségek színvonaláig. Ma már ismét tartózkodás nélkül kimondhatjuk: a festészetben (mint a művészet bármely más területén) sem naturalista, sem absztrakt festészetet nem ismerünk. Csak tartalmi és formai egységében tökéletességre törekvő festészetről tudunk s csakis ennek a meggyőződésünknek a szemszögéből kívánjuk értékelni az elénk került alkotásokat. Amint a tegnapi naturalistákat a felületek utánzóinak neveztük, a mai absztrakt kiállítás résztvevőit a naturalis motívumok többé-kevésbé ügyes, többé-kevésbé esztétikus elstilizálóinak látjuk. Kirívó példa erre Beöthy István rajzkollekciója. A művész, akinek fényképalbumában, előbbi évekből tömör és plasztikus szobrok felvételeit láttuk, rajzsorozatában kritikátlan lendülettel a folyamatot kísérli meg bemutatni, ahogyan a naturalis motívumok fokról-fokra tolódnak el a „valóságtól” és alakulnak át „absztrakt” formakompozíciókká. A műhelytitkoknak ez az önkénytelen leleplezése annyira világosan beszél önmagáért, annyira rámutat az irányzat át nem értésére és az elnevezés fogalmi tisztázatlanságára, hogy feleslegessé válik minden további analízis és kommentálás. Akik ismerik, vessék össze Beöthy rajzaival Léger „hasonló technikával” rajzolt formastudiumait és szemléltető példában megkapják a gyötrődő erő és negédes ügyesség közti különbséget. A „Naturától az absztraktig” című rajzsorozatától léniányi eltérést sem mutatnak Beöthy „Ölelkező ritmusok” és „Hármas ritmus” jelzéssel kiállított szobrai, melyekben

BODA GÁBOR: SZOBOR

Z
is
n
tt
n-
o
k,
g-
át
a
rú
ak
al,
g-
az

sú,
át.
nk-
ilig
kül
em
mai
eg-
iso-
mai
yes,
ván
mör
ettel
mok
ma-
vilá-
s az
ábbi
éger
meg-
urá-
öthy
kben

a kevésbé hozzáértő szemlélő is könnyen felfedezheti a dekoratív iparművészeti figurációkká stilizált „naturális” motivumokat.

De a kiállítás majdnem mindenik résztvevőjének, majdnem mindegyik darabjára alkalmazhatjuk ezeket a megállapításainkat. Ha az absztrakt művészet fogalmának egyáltalában értelmét találnók, akkor úgy képzelnék el valahogyan, hogy a művész az irreálist, a valószerűtlent objektiválja alkotásában és semmi esetre sem úgy, hogy a tárgyi valóságot stilizálja el az alig felismerhetőségig. A tizenkilenc kiállító bevallott célját leginkább Gadányi és Monda közelítik meg egy-egy képükkel. Nem a naturából indulnak ki, hanem saját bensőjüknek emlék-élmény- és érzelem világából merítik mondanivalójukat s azt képsíkon, képi törvények szerint képezik festői revelációvá. S ezekben az esetekben teljesen mellékessé váltak a számunkra, hogy a festők milyen szóval márkázták műveiket. Képek függnek előttünk, melyek formai kiegyensúlyozottságot, expresszív színharmóniát és a megmunkáltság nemes jegyeit viselik magukon. Ime, az idegen, de artikulált beszéd, melynek szószertinti jelentőségét, ha nem is érteném, megérezem tartalmi gazdagságát és mély kultúráltságát. S ennyi elegendő is a számomra, hiszen a művészettől a racionális gondolat, az értelmi logika maradéktalan hangsúlyozását várni, már magában véve a művészet igazi lényegének megtagadását jelentené. Ha valóban művészetre gondolunk, akkor olyan rejtelmek feltárására, olyan szintézis létrehozására gondolunk, melyek megfogalmazójukon kívül bennünket is jelentenek, nagyszerűségünkben és megmagyarázhatatlanságunkban. Különben az egész csak profán, külsőséges játék, melyet a teremtő invenció és szuggesztív lelkiség hiányában inkább kisajátított formulák alkalmazásának, semmint egységes stílusba zárt formaalkotásnak nevezhetünk. A művészi alkotás tökéletes megvalósítása beteljesíthetetlen feladat, de a művészekre első sorban jellemző és megválthatatlan sorsuk, hogy emberfeletti erőfeszítéssel az elérhetetlen célba vezető utak kiszélesítésén és meghosszabbításán munkálkodnak. Hogy „absztrakt” művészeink ezzel a kiállításukkal mennyire jutottak közel a nehéz feladat megoldásához? Komolytalanságukban, vagy a rátermettség hiányában olyan vizenyős és körülzárt talajon vesztegelnek, ahol egyre csak alább merülhetnek kísérleteikkel, melyek nem az újítás kényszerűségéből, hanem a félreértések és könnyenvevések sorozatából táplálkoznak.

Tárgyi elfogulatlanságunk igazolásául Monda és Gadányi képei mellett még Szenes „Szín és forma” kompozícióját kell megemlíteni, mint az olyan művet, amely festője „absztrakt” programja ellenére is kép a festészet iskolákon túli értelmében. Másik darabja azonban jelentéktelen s akárcsak legtöbb társának a képein, ezen is a festék és vászon, festék és vászon maradt, mintegy szüzen az alkotó szellem érintésétől.

Sajnálattal láttuk a kiállításon Moholy-Nagy régi s kialakult tehetségére egyáltalában nem jellemző rajzait. Aki ezekből a jelentéktelen dolgaiból ismeri meg Moholy-Nagyot, egészében félreismeri — mintahogyan a kiállítás összanyaga is inkább félreismerteti, semmint megismerteti a modern mesterek eredeti törekvéseit.

Kassák Lajos

Hajnali öt óra van és február. A nehéz sötétben sietsz a vasút felé. Szűk, sáros közökön haladsz keresztül, amelyekben csak egy-egy gyenge lámpa világít egykedvűen. De te nem törödsz a sötéttel, nem törödsz az elhagyott szolnoki utcákkal, nem törödsz a köddel, amely lassan rátelepszik sapkádra és a köpenyedre, s apró cseppekben csorog le szuronyodról. Nem törödsz a hideg megpróbáltatásaival, nem törödsz az álomban fuldokló világgal, sőt ami mindennél több, a multaddal sem törödsz e percben, csak szaporán lépkedsz, szinte vonulsz a vasút felé, kezdedben könnyű táskát lóbálva, mintha önmagad szolgálja lennél és füttyörészel, mert huszonhárom éves vagy, önkéntes, és nemsokára indul veled a vonat Pest felé.

Az állomáson vastag bundában öreg vasutas sepri a perront, a váróteremben lompos asszonyosság törölget nagyokat ásítva, künn a rak-táraknál pedig óriási tejeskannákkal csörömpölnek a fuvarosok.

— Így kezdődik egy nap — gondolod, aztán elindulsz a vonat felé, amely már ott áll készenlétben a második vágányon, mozdonya csendesen gőzölög, a kocsik ablakai pedig unalmas fénnel virrasztanak. Felszállsz az egyik harmadik osztályú fülkébe. Egyedül vagy. A sötétségre zöld fénnel vigyáz a gáz lángja. Csend van, csak a szomszédos fülkéből hallatszík át egy alvó utas szuszogása. Ez a könnyű nesz azonban csak fokozza a csendet. Tétován körül nézel, talán kissé meg is vagy illetődve, aztán egy pillanatra leülsz a kemény, sárga fapadra, mintha csak ki akarnád azt próbálni. Majd babrálni kezdesz a fűtőkészülék fogantyújával, s vastag kesztyűddel letörlöd a párát az ablakról. Így ismerkedsz a kocsival, amelynek most néhány óráig a rabja leszel.

Egy hirtelen mozdulattal megint leülsz. E pillanatban veszed végleg birtokodba a fülkét, s talán, hogy a nagy otthonosságot magad előtt is dokumentáld, azonnal könyvet húzol elő köpenyed mély zsebéből és olvasni kezdesz. Keats versei! Milyen kihívóan hatnak e lelketlenül sötét, kemény hajnalon az Itáliába vágyódó, tüdőbajos gyógyszerészsegéd költeményei! S téged talán éppen ez a kihívás ragad el e pillanatban. Ülsz egy rosszul világított fülkében, a szolnoki pályaudvaron egyedül, talán egy kissé méltatlan helyzetben, mélyen a szívesen vállalt civilizáció alatt, amely elpuhitott, és mélyen önön sorsod alatt, s Keats verseit olvasod. Mintha csak egy bűvár, a bűvárharang kétes biztonságában, kilométeres mélységnyire mindentől ami élet, a foszforeszkáló vizek alatt lapulva, egy szép verssorban gyönyörködne...

Hirtelen nyílik az ajtó, barna kendőbe bugyolált kofa lép a fülkébe s nyuló fonálként húzza maga után a hideget, és leül veled szembe.

— Jó reggelt — mondja vidáman.

— Jó reggelt — motyogod kedvetlenül s érzed, hogy már elrontották a mulatságodat.

Sípszó hallatszík, néhány fontoskodó kiáltás, egy réztrombita nevetséges hangja, és a vonat elindul. Amint sebessége fokozódik, oly mértékben válik egyre hangosabbá a kattogás. Álmosító ez a nehéz

zörej. Hátradölsz, lábadat kinyújtod, és így birkózol a versekkel. A londoni bérkocsis fia pontosan tudta, hogy mi a költészet...

— Kiruccanunk kis huszár? — kérdi a kofa kihívóan.

— Géppuskás vagyok kérem — szólsz ki a versből rendreutasítóan, és olvasol tovább. De érzed, hogy minden további kísérlet hiábavaló. A barnakendős asszony vigyorog rád, s ezt az ostoba, rosszindulatú vigyort látod a versek mögül is. Végre megadod magad, becsapod a könyvet, és kinézel az ablakon, hogy ne kelljen beszélgetned. Lassan világosodni kezd. A reggel óvatosan, szinte lépésről lépésre hódítja meg a világot, s ahogy fokozatosan győzedelmeskedik, úgy válnak el egymástól a dolgok. Először a suhanó sürgönypóznák lesznek láthatóvá, aztán a kopasz ákácfa az országút mentén, s csak legvégül a távoli kis tanyák házai. Figyeled ezt a nehéz diadalt és mégsem tudsz meg róla semmit. Lassan jött a világosság, fokozatosan és mégis váratlanul. Egyszerre csak elkezdődött...

A vonat meg robot a dagadó februári földeken, nyugtalanító tanyák között, higgadtan szemlélődő órházak előtt és csörömpölő váltók fölött, nekivadultan. Időnként pöfögni kezd, mint gyermekkorunk meséinek sánkányai, aztán lassít, aztán megint nekiiramodik és száguld az Alföldön át, mintha már a történelemben zakatolna, visszafelé ama időkig, amikor ezen a baljóslatú földön még lovasok száguldottak rozsdásodó sisakkal a fejükön és ravasz nyíllal eres, nagy kezükben.

Nézed ezt az ember nélkül való, kietlen tájat és úgy érzed, hogy semmi sem változott azóta. Csak éppen jólfutótt vonaton ülsz, s nem lóháton nyargalsz. Erről a csekélyeségről azonban hajlandó vagy e pillanatban megfeledkezni.

— Harcos vagyok én is — gondolod és mosolyogni kezdesz, mert eszedbe jut a zsebedbe sülyesztett verseskötet. A fülke ablaküvegében meglátod magad, amint ott állsz feszes egyenruhában. Mintha jelmezt hordanál...

A tájon csodálatos szelidség tükröződik. A februári világosság élesen előrajzol minden vonalat. A láthatár szélén kis vadvizek csillognak, és szomorú füst száll fel egy távoli tanya mögül.

— Ez az a mély magyar világ, amelyről oly sokat vitatkoztál a pesti kávéházakban, és amelyről annyi patetikus cikket olvastál — gondolod némi rezignációval — pedig olyan pátoszmentes itt minden, akár egy Csehov-novellában.

Emiatt az irodalmi alluzió miatt kissé szégyenled magad. Az ilyesmi nem illik sem az uniformishoz, sem ehhez az önmagáért való, higgadt világhoz.

A vonat ismét váltók fölött kattog, aztán sorompók között szalad el. A leeresztett fehér vasdorong előtt sárgarépával és káposztával megpakolt szekér áll. A szekér előtt fejét kissé oldalt fordítva sovány ló ijedezik a vonattól, a bakon pedig kucsmás paraszt ül és fél kezében tartja a gyepelőt. Amint elrobogsz előtte, szabad félkezével kissé megemeli kucsmáját. Talán a nekivadultan robogó vonatnak köszön, amely szinte életrekelten zakatol el az ország előtt, talán a hazard sebességnek, talán az emberi tudás eredményének, amit többek között egy ilyen vonat szintén jelent, de az is lehet, és ez a legrettenetesebb, hogy sze-

mélyszerint neked köszön. Ebből az önkéntelen gesztusból sok mindent értesz meg egy pillanat alatt. Aztán a vonat lassít, majd megáll, s a kalauz az állomás nevét kiáltja:

2031

— Zagyvarékás!

Lányok jönnek a fülkébe. Visonganak, nevetnek. Vannak vagy tizen. Hónuk alatt szíjjal átkötött, vagy viaszosvászonba csomagolt könyvek. Utaznak Újszászra a polgáriba. Tizenhárom, tizennégy, tizenöt évesek és jókedvűek, pedig nap mint nap félhatkor kelnek, kis alföldi mártirjai a magas tudományoknak, hogy nyolcra ott ülhessenek az iskola összefarigcsált padjaiban. Kissé szórakozottan nézed őket, és a sorsukra gondolsz, amely talán ott rejtett el a hónuk alatt tartott könyv lapjai között, vagy szemtelenül robog velük kis svájci sapkájukon, vagy azon a matróbliúzon, amely kék-fehér csíkozásával olyan, mint a rabruha, amit elítéltek hordanak az amerikai filmekben.

Ezek a lányok öt év múlva, mire te e reggeli utazás élményét megírod, talán már többgyermekes családanyák lesznek, s megfélemlítve és agyongyötörve ugyan, de itt élnek majd a nehéz tanyák között, te pedig még akkor is „fiatal költő” leszel valamelyik irodalmi kávéházban Budapesten.

— Toldi estéje — mondja az egyik kis szőke diáklány a nagy-körösi tanárköltő örök versének címét, és felkacag. Felkacag, mert nem tudja még szegényke, hogy mindig erről van szó, az estéről, a halálról, a te halálodról is e pillanatban, mert a vonat már ismét nekivadultan robog, s a szemaforok és a váltóállítók nem bizonyultak mindig jó élet-örzöknek. „Mi lenne — gondolod, rémülten játszva ezzel az ötlettel — ha csakugyan történe valami.” Így fogalmazod meg, körülírva magadban a kívánt és utált halál nevét, mint ahogyan az ember a történelem legelején nem merte kimondani istene nevét. Igen, igen... Mi lenne, ha a vonat most rettentő robajjal kisiklana, vagy egy sorsára bízott másik vonatba szaladna? Hát mi lenne? Voltaképen semmi... A fáradt romok alól kiszednék lucskos, véres kificamodott-tagú tetemedet és zsebedben talán megtalálnák Keats verseit, mint Shelley zsebében, amikor a tenger partra vetette. De vajjon rólad mit írnának a lapok a katasztrófa kapcsán? Forgács Antal költő holttestét a romok között találták”, vagy csak ezt: „Egy fiatal önkéntes az áldozat.” Nem hagy nyugodni e gondolat, és nagy kétségeid vannak...

A vonat Nagykátára ér. Itt már árulják a pesti, reggeli lapokat. Veszél egyet. Első oldalán kövér betűk kiabálják: „Meghalt Apponyi Albert.”

— Az a szép, szakállas öregember? — kérdi a kofa, amint meglátja a komor címet.

Bólintasz. Most már sejtet, hogy a világ, amelyhez barnakendős utitársnőd is elszakíthatatlanul hozzátartozik, egy önkéntest és nem egy költőt vesztené benned.

— Az ember sohasem fél hiába a haláltól — mondd magadban megkönnyebbülten, mint aki megbizonyosodott valami felől, ami most már csupán megfogalmazásra vár.

Forgács Antal

---

munka

Rosie Ebein délutánja

Rosie Ebein — kiáltották hirtelen utána a Rue des Écoles és a Rue St. Jacques sarkán. Tovább szeretett volna menni — fel a lendületbe jövő utcán, amely városiasan lankás volt és a Sorbonne világhírű egyetemét hurcolta magával a Pantheon felé — de nem lehetett. Ott keleten nincsenek ilyen utcák és ilyen kulturák — gondolta — és most olyan jó egyedül... Megfordult. Sötétbarna haja kócosan elomlott, törékeny alakja odahajolt a falhoz és izzó fekete szemei, amelyek egészen benn ültek kissé kiugró pofacsontjai mögött, értelmesen tudtára adták az illetőnek, hogy valóban Rosie Ebeinről van szó, aki lett-zsidó lány és megáll, ha a nevéen szólítják. Ilyen udvarias ő, ilyen szolgálatkész. Vöröshajú nyurga fiú állott vele szemben. Egy honfitársa. Hónalja alatt aktatáska. — Mi van Rosie, már régen láttam? A vizsgát letette már? Mikor utazik haza? — röpködtek a kérdések, elnyújtott, de szenvtelen hangon. A fiú mosolygott és langyos, kék szemekkel nézett a kócos hajfürtökre. Rosie hagyta gördülni a szavakat, oda sem figyelt. Feszülten várta a kényszeredett beszélgetés végét és kimondhatatlanul vágyott a rendre, a beosztottságra, az elrendezett időre, amiből most ez az intermezzo is elvesz egy darabot. A vizsga szó hirtelen megütötte a fülét. A fiú már másról beszélt, de ő egyre csak arra gondolt, hogy úgysem teszi le ezt a vizsgát. Bajok vannak, annyi mindenfélét kellene elintézni. Négy levéllel tartozik, három könyvét adta kölcsön, elígérkezett a Beauchonékhoz, akik azok közé a kellemes franciák közé tartoznak... Felelni kellett. — Hát tudja, a vizsga az még nincs meg, egyelőre nem utazom, sok a tartozásom és rengeteg a dolgom — hadarta majdnem összefüggéstelenül. — Merre megy Ebein kisasszony — folytatta Krause, a nyurga lett diák enyhe udvaniassággal és érezte, hogy Rosieban több baj lakozik, mint kellene. — Fel a Genevieve könyvtárba — felelte a lány — ott szoktam leveleket írni. — Kissé megnyomta a szavakat. — Ráér még, jöjjön le a St. Michelre, iszunk egy kávét. — Rosiet meglepte a hirtelen fordulat. Egyik lábát a másikra tette, még jobban odasímult a falhoz. Semmi köze nem volt ehhez az emberhez. Alig beszélt vele az egyetemen néhány szót. Akkor sem személyes ügyekről, a lett politikáról, vagy a francia irodalomról vitatkoztak. Miért is kísérné le, amikor dolga van és fáradt és itt van előtte a Rue St. Jacques? Olyan ritkán van egyedül, olyan ritkán tud rendesen dolgozni. — Nem megyek le Krause, alig állok a lábamon. — Krause lépett egyet, balkezével megforgatta az aktatáskát és szívből mosolygott. Rosie ránézett és visszamosolygott. Soha nem lehet békén maradni; a világ tele van ismerősökkel és végül is jó, ha szeretik az embert. Ellentétek, érzelmek és akaratok találkoztak benne. Még egy barátja legyen? Tudta, hogy ez a kávézás újabb köteléket jelent a számára. Ezentul majd vele is beszélget. Nem buta és nem csunya fiú. Kissé vörösebb a kelleténél, de viszont finoman mosolyog. Jó ez. Őt mindenki szereti, de valahogy senkisé is úgy, ahogy egészen jó volna. Haragudjon rá ez a kolléga? — No jön? — ébresztette fel Krause. — Min gondolkodik? — Hangja még elnyújtottabb volt, mint az előbb. — Melyik caféba megyünk? — kérdezte végre huncutul Rosie. Aztán kötelességtudóan hozzátette: — de nem maradunk soká. — Krause

élenken vigyorgott.

Unott, koranyári délután volt és a St. Michel olyan szikkadtnak és csendesnek látszott, mintha az összes lelkeket kiszippantották volna az egyébként lendületes és életteljes boulevardról. Krause maga elé meredve kereste a beszélgetés elindításához szükséges anyagot. Gyötrődve asszociált az utca minden megmozdulására. Végülis hátratekintett a Sorbonnera és utána, mint aki pontosan és jól végzi a dolgát, határozott hangon megszólalt: — Hallotta Burier tegnapi előadását? — Sötét volt — vágta rá a lány kissé meggondolatlan gyorsasággal, de azért homályos megérzésével annak, hogy ezzel az egyetlen szóval minden további megvitatást fölöslegessé tesz és ez mindenesetre hasznos, mert nem lehet megállni egy olyan idegen téma mellett, amit úgysem szívott fel magába. Nyomta a lelkiismerete és a sok kötelessége. A megoldások helyett a semmi felé sodródott. Nincs is pénze kávéra, bélyegre kell. Krause nem hagyta nehezen asszociált témáját; a hangja melegen csendgett és altatott: — Burier is nacionalista, amikor a francia különvalóságot nem az együttműködésben, hanem a francia szellem sajátos megnyilatkozásában véli felhasználni. Ezért „sötét” az előadása, ahogy maga találóan mondja. — Rosie felrezzent. — Fiúka, én mindenre azt mondom, hogy sötét és ezt ne értse félre. Maga azt sem tudja, hogy mi a sötét? — Elragadta a lendület és nagy játékossággal magyarázta tovább. — Szép ember maga. Ez nem találó megjegyzés. Az élet sötét ügy, ahogyan van és sötét az ocsmány diktátor is. De a rosszkor jött eső is sötét és a barátom is az, akit így becézek. Tegnap, például, a metropénztárnál előttem állt egy alak és egy óráig kotorászott a pénztárcájában, amikor nekem sietnem kellett. Ez az alak abszolút sötét volt. — Krause csak nézett, hogy mi lett az ő Burier fejtegetéséből. Rosie elhallgatott és mosolygott. Bluzát lesimította, haját megigazította és belépett a kávéházba. Krause leeresztette az aktatáskáját a lábujjáig. Elgondolta, hogy a lány kedves és a kávéházba bemenni feltétlenül jó. Azután követte a lányt. Tipikus diákkávéház volt, egymásután következő páholyülésekkel. Rosie és Krause belesüppedtek az üléseket körülzáró karfiák közé, mintha a karfiák elzárták volna őket a világtól. A délután azonban egy oldalajtón ide is belopakodott. A rézsutos napsugárból, amely az ajtótól a páholy nyitott részén át az asztalukig húzódott, következtetni lehetett a nap állására, de sem Rosie, sem Krause nem érezhették így az időt. Talán az egyszerű lett pásztorok, igen. Azok befelejtkezhetnek az idő lassú mulásába és türelmesen követhették a nap járását. A végtelenbe mennék ki reggel az állatokkal és a végtelenből jönnek haza az alkonyi órán. Régi ismerősük az idő és ezt az ismeretiséget nem zavarja meg a vizsga, a rue St. Jacques, Burier előadása és a sok-sok dolog, ami Rosiera várt. Igen, azok a pásztorok mérhetetlen pontossággal viselik bőrükben az ismétlődő földforgást és haláluk beleomlik a nappalok és éjszakák monoton váltakozásába. Beleszületnek a virradatba és meghalnak a szürkülettel. Rosie azonban a kávéházban csodálatos nyugtalanságot árult el. Nem volt ideje. Átlapozta az ujságot, de nem engedélyezte magának a külpolitikai glossza elolvasását. Pedig szerette volna elolvasni. Levelet akart írni. Pénzt kell kérnie a szüleitől. Nem tud majd hazautazni. Levélpapírt, tintát, tollat hozatott. A napsugár éppen a lába alatt tört meg. Mindent el kellene intézni. — Rendet

2033

---

munka

kell csinálnom Krause, higgye el nagy rendet — vázolta szomorúan bizonytalan állapotát és csak tudta, hogy délután van, de nem érezte. Nem nyitotta ki az oldalajtót és így nem figyelhette meg, hogy a nap honnan küldi a sugarait. Véges ez a délután és nem fér bele a sok terv, program, az emberek és véges a holnap délután és az összes alkonyok is. Egyszer majd csengetnek és akkor ő még nem lesz kész a dolgozattal. Hirtelen látta az osztályt, a padokat, a tanárt, aki fel és alá járkal és a füzetet, amely előtte feküdt a padon. Most már nem tud írni, mert fél a csengetéstől. — Ugye még nem csengetnek? — kérdi a szomszédjától — vagy öt sort még írhatok. — Krause ijedten nézett Rosiera. A lány lázasan dobolt az ujjaival az asztalon. Majd hirtelen mozdulattal összetépte az eléje készített levélpapírt. A fiú megsímogatta a kezét. Rosie hagyta és lehajtotta kócos fejét. Heinrich az osztrák fiú nagyon szereti, mindent megtenne érte, segít rajta és ő most itt van Krauseval és hagyja, hogy megsímogassa a kezét. Heinrich ámuló szemekkel nézett utána tegnap este, amikor hazaküldte, mert fáradt volt és nem bírta el az ő roppant szeretetét. Talán most is ott áll az utcán, még most is néz, még most is vár. Lehet, hogy összeszedi magát és eldobja őt, aki kínozza, aki nem áll meg mellette egy percre sem, akinek mindenhez van ideje, csak éppen az ő számára nem? — Krause mi nem is ismerjük egymást — szólalt meg reménytelenül fáradt hangon. — Mi csak elüljük itt ezt a délutánt, ártunk önmagunknak és a legjobb esetben némi izgalmat okozunk egymásnak. — Krause, aki nem volt barátja Rosienak és így nem ismerhette furcsa gondolatait, gyötrődését és bánatát, bizonyára megdöbbsent volna ettől a mondatától, ha nem tartozott volna a világ ama bizonyos kultúrköréhez, intellektuális vágyakozóihoz, akik általában ilyen hangnemben szoktak beszélni, ilyen fájdalokkal járnak kávéházakba és ilyen meglepően támadnak asztaltársuknak. Nem döbbsent meg, nem csodálkozott és nem volt ünnepléses. Inkább nyeglének lehetett volna nevezni. — Megkívánni megkívántam, de ezt a délutánt nem sajnálom — válaszolta. Rosie felvillanyozódott: — Persze maga egy nemes ember, és nemsokára gondtalanul megy haza.

— Gondtalanul soha nem mehetek haza, legfeljebb bizalommal.

— Ezt szépen mondta: bizalommal. — A hangja megint altatott. Elviszi ez a hang, elviszi és most nem is baj, hogy így van.

Új barátság teremtdött a kávéházi asztal mellett. Már az életrajznál tartottak. Apák és anyák elevenedtek meg, testvérek léptek elő a homályból. — Mindent tőlem várnak a szüleim. Rámépítették az életüket, de becsaptam őket. Azt hiszik rólam, hogy mindent elérhetek és majd valahol a jövőben bearanyozhatom a szabóműhelyüket. Azt hiszik, hogy tudja fene ki-mi a lányuk, pedig én nem is akartam, hogy sokra tartsanak — hadarta Rosie. — Két év alatt egy szigorlatot tettem le. Már egyszer küldtek utiköltséget és elköltöttem. Hogy mire? Fogalmam sincs róla. — Krause viszont bravuros beosztóképességével rémítgette a lányt, de közben nyomasztó kétségekről is beszélt és nyegle modorában félelmeket, világnézeti válságokat panaszkodott végig az egyre inkább beveződő délutánon.

A napsugár régen eltűnt az asztal lába mellől. A szürkesség felett meggyultak a villanylámpák. Rosie felugrott: *L'addition s'il vous plait*

— rikoltotta a páholysorok fölött. Idegesen várta a pincért, mintha minden ezen az utolsó percen mulott volna. Kifizette a bélyegre szánt pénzt. Összesen 70 centimeje maradt. Besöpörte a retiküljébe. Eltolták az asztalt, hogy távozhassanak és kikerüljenek a páholy beszorítottságából. Összenéztek és felálltak. Ebben a pillanatban Krause visszahúzta és a karfa takarója mögött megcsókolta. Ő nemcsak hogy ellenállás nélkül tűrte az indokolatlan átmenetet, de még vissza is adta a csókot.

Ujra kinn voltak a boulevardon. Hangtalanul mentek és bizonytalanul néztek. A fiú lóbálta az aktatáskát és úgy tett, mintha minden érzelem kifejezését az aktatáskára akart volna bízni. Rosie a szembenlévő könyvkereskedés utcára rakott könyveit figyelte és bünbánóbb volt, mint ősanyái a windauai imaházakban. A barátságának nyoma sem volt mire ismét a rue des Écoleson baktattak a rue St. Jacques felé. — Megint elpackáztam egy délutánt — szólalt meg mélyről Rosie. A nyegle hang fanyarrá változott: — Bókol Rosie, bókol. — Ugyan Krause maga csak nem boldog? — Nem, boldog az nem vagyok, de azért feljöhetne hozzám. — A párbeszéd valami furcsa feszültségbe csapott. — No-no, még mit nem?! Itt találkoztunk — mutatott lágyan, de nem minden kegyetlenség nélkül a levegőben vonalazó kezeivel az utcasarokra — váljunk is itt el. — Krause megtorpant. A lány, most hogy egy pillanatra megsajnálta, megállt, de azután a sajnálkozás már csak éppen belesímult a következő mondatba és alig volt észrevehető: — Komolyan váljunk itt el, nincs értelme. Hagyjon! A hotelben 150 frankkal tartozom, a levelet nem küldtem el, holnap már a barátaim ebédeltethetnek, a vizsgámat elhalasztottam, a szüleimet becsaptam, nem tudok semmit. — Hangja talán elakadt volna, de könyörtelensége még jobban hajtotta az önleplezés felé és ahogy nyelt egyet, el is igazította testi ellenállását. Krause meredten hallgatta. — Heinrichet agyonkínoztam, ocsmány alak vagyok. Ujra elvacakoltam egy délutánt. Hagyjon! — Keserűen, majdnem sírva dobta ki magából a szavakat. Krause ideges lett és megszorította a lány kezét. Ő lassan kihúzta magát az érezhetően kétségbeesett szorításból és megfordult. Elment. A fiú csak nézett utána. Ugy érezte, hogy a lány nagyon bolond, bolondabb, mint ő és az élet általában nem jó.

Rosie sírt. Dühödten, tehetetlenül, vágyakozóan sírt. Szeretett volna rendesen élni. Szerette volna Krauset megsímogatni, Heinrichet megcsókolni, a barátait meglátogatni, a leveleket megírni, a könyveket elolvasni, a 150 frankot kifizetni. Szeretett volna menekülni a sok bajtól, Párizstól és Windautól. Sokat gondolt a trópusokra, déli szigetekre, ahol új életet kezdhethetne precíz nyugalommal. De oda is el kellene vinni önmagát a tartozásokkal és az el nem végzett feladatokkal együtt. Hol jó és hol van rend? Jó, szép és nyugodt rend. A hotel előtt állt, ahol lakott. A patron az ajtóban köszöntötte. Megszólította. — Nem szeretnék felkutyagolni a harmadik emeletre, fenn van a pénzem, legyen szíves adjon kölcsön 5 frankot holnapig. — Mintha szétfeszítették volna, úgy állt ott a kis angolbajuszos francia előtt. De túl volt a kérésen és most csak a hatást figyelte. — Örömmel mademoiselle — és kotorta is apróban a pénztárcájából. — Csak holnapig Monsieur, csak holnapig, nagyon köszönöm, köszönöm — hálálkodott Rosie gyorsan és ijedten, hogy zavarát legalább részben palástolja. Nem is tudta, hogy miért kérte. Hát istenem, már csak 70 centimeje van. Öt frankkal több a tarto-

zása. Nem változik. Hol mentegetődött, hol itélkezett. Lement a metró-állomásra és úgy érezte, hogy megszabadult valamitől, hogy most elszállhat valahová. Kiutazott a Gare du Nordra, az északi pályaudvarra. A Gare de L'Estre is mehetett volna — el is ment mellette a kocsí —, de neki az északi pályaudvar tetszett. A pályaudvaron a harmadik vágányon tábla jelezte, hogy 8.56-kor indul egy vonat. A láрма átszaladt a testén és ő hagyta, hogy egészen elhatalmasodjon felette a felelőtlen zűrzavar. A siető, tolongó emberek, mind-mind célok felé tartanak. Ott állt a nagy menetrendtábla előtt: 8.56... Aulnay Sous Bois-ig 3.50 frank. Gyorsan jegyet váltott és 8.56-kor elindult a semmi felé. Ilyen hangulatban még soha nem volt. Pánikszerűen menekült. Az életét vitte a zsúfolt kocsiban, amely tele volt hazatérő munkásokkal. Suttymban szaladt el Párizsból. A kötelességei, a tartozásai, a levelei, a könyvei, mind ottmaradtak. A vonat zökkent. A szeme előtt sínpárok futottak össze. Az ablakon beáramlott a távozó pályaudvar kormos levegője. A koranyári este semmiféle ígéretet nem tartogatott a számára. Állomás. Ujra állomás. Semmi. Még fél kilenc sem volt, amikor a kisvárosi aluljárós állomásra megérkezett. Le és fel, megint lépcsők. 1.50 frank volt a retiküljében. Az állomás előtt nagy piactér terült el, szemben bistro. A rosszul világított uton szaladni kezdett. Mindha üldözték volna. Hátratekintett: senki. Az antilop futhat így az életéért a nagy vad elől, hogy azután éppen a nagy vadba fusson bele. Pánik ez, iszonyú pánik. Milyen rossz is minden. Miért is hagyta ott Krauset? Semmisem segít. 1.50 frankért nem lehet szobát kapni.

Már elhagyott ösvényen járt. Kis házikók vonultak fel az út szélén. Sorompó. Egy dancingból hallotta a harmonika édesszomorkás hangját. Megállt. Azután lassan tovább ment. Azt a legkeservesebb szomorúságot hurcolta magával, amit csak a semmivel szemben érez az ember. Aulnay Sous Bois. Windauban is vannak szép utcák. Gyönyörű fasorok vannak Windauban. A végtelenben barangolt. Új faluhoz ért, új utak nyíltak meg előtte, új bánatok szaladtak hozzá. Félt, nagyon félt. Már alig látott a fáradságtól. Évezredek óta gyalogolhat így. Messziről jön és messzire megy. Hol futott, hol kimért lassúsággal bandukolt. Elmerült a gyaloglás folytonosságába és ernyedtségének zsibbadt érzésébe.

A pirkadást sem vette észre. Végül a napkorong, a virradat mégis felébresztette restségéből. Meglátta a napot. Érezte, hogy valamit jelent a számára. Érezte, hogy kezdődik valami, valami, ami még ismerős. Emberekkel találkozott. Zsebredugodtt kezű fiú füttyülte a Párizsban hallott dalt. Utánasandított. Reggel 6-kor egy Gargan nevű városkába ért. Maga sem tudta miért és hogyan jutott ide. Egy trafikot látott meg. Bement és 1.50 frankért bélyeget vett. A trafikostól megtudakolta, hogy messze van-e Párizs. A csodálkozó ember nem értette a furcsa lányt, aki kócosan, szomorúan, karikás szemekkel áll előtte és még ennek tetejében azt sem tudja, hogy hol van Párizs, — Gyalog — tette hozzá Rosie. — Gyalog?! — kérdezte hüledten az őszfejű és ijedt úr. Azután szeliden hozzátette: 2 óra.

A nap melegen sütött. És Rosie kimerülten, fásultan, lassan botorkálva megindult Párizs felé. A járókelők valószínűleg azt hitték, hogy valahonnan távoli országból jött és az utolsó pillanatban valami szörnyű veszedelemből menekült meg.

Havas Endre

Emlékszünk a Spenglerlázra... A közel két éve elhunyt Oswald Spenglernek nem az „Untergang des Abendlandes“ a legkülönb alkotása. Az a nagyerejű, sokszor szuggesztív hatalmú kifejező készség, mely Spengler korunk egyik legnagyobb stílusművészevé avatja, voltaképp csak az Untergang után jelenik meg Spengler kisebb írásaiban. Az Untergang mégis joggal h, res és hirhedt: „az új pillantást a dolgokra“, a reménytelen kétségbeesés szinte pökhendi logikáját ez a két vaskos kötet ajándékozta a világnak.

A világháború utáni években azt hittük, joggal remélhetjük, hogy a szörnyű katasztrófa nyomában egy jobb, emberségesebb, a szolidáris társadalmi rendet megvalósító Európa épül az anyagi és erkölcsi romokból.

Az első kétségbeejtő megdöbbenések egyikét a spengleri mű: az „Untergang des Abendlandes“ okezte.

Nem igaz, hirdette Spengler, hogy a katasztrófa csak kisiklás volt az útról, amelyen, ha nehéz áldozatok árán is, halad az emberiség. A társadalmak életének nincs egyéb értelme, csak — a pusztulás. Kultúrák úgy születnek, virágznak ki és hálnak el, mint az élő szervezetek. Sőt a kultúrák halála még teljesebb és maradéktalanabb. Mert az élő szervezetek utódaikban folytatódnak s az általuk szerzett tapasztalás öröklődik, szokássá, életformává válhatik. De nincs két kultúra, mely egymástól tanult és tanulhatott volna. A kultúrák civilizációkká fajulnak és elpusztulnak. Ez az egyetlen szükségszerűség, mely társadalmak életéből levezethető... Nincs híd a történelem folyása s „az isteni világrend“ között, melyet „álmodók, gyávák és optimisták“ alkotnak maguknak. Mi is egy ily késői és civilizációvá fajult kultúra gyermekei vagyunk s legfőllebb csak illően fogadhatjuk az egyetlen szükségszerűséget, az elkerülhetetlen halált.. Ez az egyetlen hősiség. „Denn auf verlorenem Posten ausharren, ohne Hoffnung, ohne Rettung, ist Pflicht. Das ist Grösse, das ist Rasse haben...“

Egy nagy képzettségű és rendkívüli kifejező erejű gondolkodó látszólag megdönthetetlen tényekkel és analógiákkal igyekszik bizonyítani, hogy a társadalmi katasztrófák szükségszerűek, hogy csak egy igaz hit van: az elkerülhetetlen pusztulás várása s a hozzá illő romantikus hősi póz... Spengler már meghalt és élete utolsó idejében nagy csendesség és társatlan egyedüliség lett körülötte Hitler Németországában is melynek eszmevilága pedig benne tisztelheti egyik alkotóját. Ez az embertelen magány, melyet az embertelen gondolkozók megérdemelnek. Spengler elmúlt, de megmaradt a póz, a spengleri attitűd: a „kulturfilozófusok“ jelentékeny részének katasztrófavárása, holmi „ciklikus“ történelembölcselet, mely — semmibevéve Vico ricorsi-jainak tulajdonképpeni értelmét — azt hirdeti, hogy nincs társadalmi fejlődés, csak elindulás, nekilendülés, iram, megtorpanás és elhanyaglás van — a halál és a Semmi...

*

Persze alaptalan és „álmodó“, a dolgok valóságával szembe nem tekintő ál-optimizmus volna tagadni, hogy a „napnyugati“ vagy „abendlandi“ kultúra tényleg súlyos válságban van s hogy e válságból kirobbanhat az egyetemes és általános katasztrófa.

---

munka

E válságnak két főoka van, melyet a legmegfelelőbbben talán, mint a *kultúra tartalmi és nyilvánulásbeli aránytalanságát* jellemezhetjük.

A *tartalmi aránytalanság* alatt azt értjük, hogy kulturánk egyes részletei túlméretezettek, míg más és nagyon fontos részei még a kezdet kezdetén is alig léptek át. Gondoljunk csak, például, a természettudományok és a társadalomtudományok aránytalanságára! Korunk természettudománya szinte beláthatatlan méretű. Módszeres biztonságának hatalmát mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy ismeri az anyagi világ 92 végső eleméből azt az egyetlen: is, mely a valóságban még seholsem volt — még színeképíleg sem — fellelhető; ami tehát ma még csak a természettudományi logika törvényei szerint létezik, de amelyet egykor éppúgy fel fog fedezni valahol a végtelenben egy kémikus, mintahogy Galle csillagász Leverrier számításai nyomán meglelte az égboltozaton naprendszerünk legkülső bolygóját a Neptunt... S a társadalomtudomány, melyről első művelői, Vico és Comte, joggal hangsúlyozzák, hogy a legfontosabb — a *science vraiment finale*“?... Van-e voltaképp egyáltalán? Hisz nincs két szociológus, aki egyet tanítana, nincs egyetlen társadalmi törvény, melyet egytemlegesen elfogadnának, hisz még arra sincs megegyezés, hogy mi a szociológia, mi a tárgya és mi a módszere... Hogy lehetne hát egészséges az a kultúra, melynek eszmei alapzatán ilyen súlyos törés vonul végig; amelynek így igazában nincs is eszmei alapzata.

A kultúra *funkcionális (életfolyamati) aránytalanságán* viszont azt értjük, hogy a már elfogadott és hitelestített kultúrát is csak egy elenyésző kisebbség érti és éli. Korábbi, kezdeti kultúrfokokon a közület egésze a kultúra hordozója. Minden bakairi indián meg van győződve róla, hogy egy óriás saskeselyű hozza az ég boltozatára a napot és hordozza végig ott. Minden ó-kínai hiszi, hogy napfogyatkozáskor egy sárkány akarja felemészteni az égi jótévőt s ennek a hitnek, ennek a meggyőződésnek alapján vesz részt abban a pokoli zenében, melyet napfogyatkozáskor szokás rendezni, hogy a megfélemlített sárkány visszaadja zsákmányát. A vélt „igazság“ még egyetememes jellegű s az egyetememes, az összefogó hit ad méltóságot a tévedésnek is. És ma? Hányan hiszünk az „igazságaik“-ban? De hányan értjük a való igazságot, az igaz szépséget is? Vajjon hány százalék magyar él és élhet kultúréletet, hányan olvasnak ma itt valóban kultúrát terjesztő könyveket és hányan tudják mi a Divina Comedia vagy a Kilencedik Szimfónia?... A mai kultúra egy óriás vagyonhoz hasonlatos, mely az útszélen fekszik szanaszét és szertelenül szerteszórva s amely mellett milliók és milliók haladnak el el-tompult érzékekkel, értetlenül.

A kultúra, a napnyugati kultúra tényleg válságban van, súlyos válságban és a válságnak főoka éppen az, hogy *privilegiumos kultúra*, mert előjogos osztályok (s lehet ez az előjog akár materiális-tulajdoni, akár eszmei-nacionalista) megakadályozzák a kultúra tartalmi és nyilvánulásbeli kiegyenlítődését — vagyis megakadályozzák azt, hogy a *társadalomtudomány s az összefogó világkép az egyre fejlődő természettudományok nivójára emelkedhessék s hogy e kiegyenlítő kultúrának részese lehessen a társadalom minden tagja.*

*

De nincs kiút? Elérhetetlen magasságban trónoló bálvány-e a kultúra, melynek lassan, de biztosan elfogy az életereje? *Más-e életének vagy halálának problémája, mint azoké, akik élhetik, mert értik s akik vele és általa tudatosabbá, a szó való értelmében emberebbé válnak?* S így végső fokon a nevelésé, mely hagyományt, törvényt és tudást nemcsak monopóliumként és változatlan örökít át, hanem a közület egésze számára és segítségével fejleszt és alakít?

John Dewey, az új amerikai gondolkodás egyik alakító képviselője, írja „*Demokrácia és Nevelés*” című könyvében: „Minden megszelídített állat és minden művelésbe fogott növény, minden szerszám és minden alkalmatosság, minden esztétikai dísz és minden művészet annak a nagyszerű átalakításnak eszköze és állomása, mely az ember céljai iránt különböző vagy épp ellenséges természeti erőket a kultúra kedvező és barátságos előfeltételeivé formálja át. Am ezek *csak előfeltételek*. Uthálózatunk, közlekedési eszközeink, az a készség, amivel hőt, fényt, elektromosságot teremtünk, nagyszerű gépeink és minden célt szolgáló apparátusaink csak akkor és annyiban jelentenek kultúrát, ha szociális célok rendezik őket — ha ez alkalmatosságok nemcsak használatnak, hanem *egy valóban megosztott és társadalmassult élet érdekében vannak használva.*”

Ezek a pragmatikus gondolkodáson érett, minden ismeretelméleti és metafizikai póztól mentes szavak sokkal bölesebbek és sokkal találóbban világítanak a társadalom és kultúra viszonyára, így a kultúra életének és fejlődésének lehetőségére is, mint Spengler lélekzetállító mondatai.

A kultúra él és virágzik, ha az ember szolgálatában áll. S ha elpusztul, ahogy már elpusztult néhányszor a történelem folyamán, úgy ez csak természetes és szükségszerű következménye annak a ténynek, hogy monopóliummá vált; hogy nem szolgálta „a valóban megosztott és társadalmassult élet”, a „truly shared and associated life” érdekeit.

Hort Dezső

Pro és kontra

Karl Weinrich, neves hitlerista vezér, azt a javaslatot terjesztette kormánya elé, hogy szüntessék be a sajtótermékeket, mert ez a fölösleges papírfogyasztás a német erdők kipusztulására vezethet. „Legföljebb a technikai és szigorúan propagandisztikus sajtótermékeket tűrhetjük meg.”

A francia kormány az intellektuellek anyagi fölségélyezésére külön postabélyegeket hozott forgalomba.

*

Róma sem fél a neveltségességtől... A kormány rendeletet bocsájított ki, mely szerint az olasz rádió zsidó zeneszerzők műveit nem adhatja elő.

A newyorki Metropolitan Opera egyes tagjai, — követve Toscanini példáját — elhatározták, hogy a salzburgi ünnepi játékokon nem vesznek részt és egyben propagandát fejtenek ki, hogy más amerikai művész se lépjen fel.

---

munka

Hincz Gyula kiállítása

Hihetetlennek tünik, hogy a mélyről nyugtalankodó ember és problémákkal küszködő művész egyik pillanatról a másikra, könnyed lendülettel hátat fordítson mindannak, amit eddig csinált s ami felé hittel törekedett. Így szól az ember miután végignézte Hincz Gyula kiállítását az Ernst-múzeumban. De mégis ez történt. Hiszen nagyszerű erőfeszítéssel, piktori készséggel, kultúrával és ambícióval valahova egészen máshova indult a fiatal művész, mint ahova érzelmes fölényel és sima finomságokkal eljutott. Ami eddig a küszködés jele volt pikturájában, ma következtelenségnek és a célirányosság hiányának mutatkozik. 1928-ban, vagyis első jelentkezése alkalmával, miközben a kritika még észre sem vette, ezt írtam róla a Nyugatban:

„Hincz Gyula rusztikus és hangosan fiatal... Ösztönösen szemben áll a felületes jelenségekkel, harcol ellenük és munkáin át megérezhető, hogy ez a fiatalember elmozdíthatatlan gyökereket akar eresztetni a körülötte lévő világba. Kiállított munkái még nem érettek, festőjük nyakig benne van a különböző áramlatokban, színei túl hangosak, nyersegek az erejükben, formaszervezése inkább a meggondolások, mint a belső életkényszerűség eredménye... Merész és messzire készülő művész elindulását sejteti. De figyelnie kell magát szigorú önkritikával, mert ma már túl vagyunk az avantgardizmuson s aki akar valamit hozni, annak nem meglepően érdekeset, hanem erőben és tisztaságban jelentőset kell hoznia.“

Tíz évvel ezelőtt így lépett ki a fiatal piktor, azóta nyomon követtem művészetének alakulását. A kiegyensúlyozottság és egyenes előretörés sohasem volt erőssége, de mindig érződött benne valami tragikus színezetű nyugtalanság és nyugtalanítás. Nem jutott el mondanivalóinak egyértelmű megfogalmazásáig, minden alkalommal, mintha többre vállalkozott volna, mint aminek a beteljesítésére képes.

Mindaz azonban, amit legutóbbi kiállításán láttunk, a szinte szemfényvesztő könnyedség, amellyel az egykori Vaszary növendék Egrytől Márfyhoz, Bernáthtól a sikkes divatlaprajzokig ível — végtelenül lehangoló s csak kevés jóreményt nyújt a jövőre. Az út kezdete, amely eddig a rózsaszín-lila felületig, formai problémátlanúságig vezetett, körülbelül a Mécs László-féle versek illusztrálásával kezdődött. Törekvő, fiatal festőnek hogyan is jutott eszébe, hogy művészetével hódoljon ilyen költőnek? Ezek a rajzok voltak a romlás első virágai. Azóta egyre bizonytalanabb az útja, mindinkább elmosódik művészi arcéle.

De ne bonyolgassuk tovább az esetet. Kissé korainak és túlzottnak bizonyultak Hincz Gyulával foglalkozó soraim 1928-ban, nem szeretném, ha ma annyit tévednék hátrányára, amennyit akkor az előnyére tévedtem.

Legutóbbi, hozzá nem méltó, egész multjára rácáfoló kiállítása ellenére is még erjedésben lévő „gazdag festőtehetségnek tartjuk és hisszük az óvatosakkal: nem halott az ifjú, csak alszik s ha ismét magához tér, elfordul hirtelen és látszólagos sikerétől, hogy a giccs határáról visszatérjen arra az útra, mely ha gyötrelmeken és bántságokon át is — az igazi művészet világába vezet.

Kassák Lajos

A *Prager Verlag* Pozsonyban orosz, német, amerikai, cseh és román írók munkáit adta ki magyar nyelven. Különböző helyen és időben íródtak ezek a könyvek s mégis majdnem egyértelműen azonos az irodalmi szemléletük.

A háború utáni generáció erős idegfeszültségekben élte meg a körülmények változását. S ezeket a feszültségeket ma enervált fáradtság váltotta fel, amelyben mindannyian megrekedtünk, mint valami csapdában. Az adott körülményekből nem tudunk kiszabadulni, egyhelyben topogunk és nem előremozgunk. Magunkban és környezetünkben csupa ellentétet érzünk, amelyek megoldhatatlannak látszanak s így egyre szorosabbra zárulnak körülöttünk a határvonalak. Ez az érzés- és gondolatvilág tükröződik ezekben a könyvekben. Nem átfogó életfolyamatokat adnak, hanem sajátos, tárgyyszerűségekre törekvő realizmussal, bizonyos helyzeteket exponálnak, amelyekben az ellentétek éles dialektikája feszül egymásnak. Ezek az írók helyzetekben lerögzítve látják embereiket s így munkájuk alapján véve nem regény, hanem novella, melyben a téma nem epikus formában, hanem drámaian sűrítve jelenik meg.

Alexander Avdejenko Szeretek c. új orosz regénye egy árva csavargó gyermek életútját vázolja, a zülléstől a munkához, az elhagyatottságtól a közösséghez. A forradalomelőtti idők munkáséletét az író Gorkij és Dosztojevszki eszközeivel írja le és nincsenek eredeti meglátásai. Mégis, a könyvnek ebben a részében, a munkások tehetetlen vergődése, önmaguk gyötrése, erőteljes ábrázolás. Míg a második rész naív gépimádása és tendenciája, az írói eszközök izléses és mértéktartó alkalmazása ellenére is érdektelen, mert itt már nemcsak ellentéteket, hanem az élet egyre gazdagodó fejlődésvonalát kellene megírni, amihez azonban Avdejenko alkotó koncepciója elégtelennek bizonyul.

Bernhardt von Ercntano, Theodor Chindler, egy német család regénye még sokkal határozottabban domborítja ki a helyzetekben való ábrázolás szempontjait, egy centrupárti képviselő családjának bomlásán keresztül. A látszólag nagyméretű háborús regény csupa olyan szituációkból áll, mint egy dráma. Itt mindenki szembenáll valamivel és valakivel, de legfőbbképpen önmagával. Az emberek közötti nyílt és lappangó ellentétet a közbeiktatott pontosan megírt harcéri és politikai események hozzák felszínre, mélyítik el és mozgatják előre vagy hátra. A bonyolult összefüggő ellentéteket és az embereket azonban az író nem tudja epikusan összeolvasztani a külső eseményekkel, amelyek így csak értelmileg megegyeznek és indokolják az összeütközéseket. De mintha az összeolvasztás nem is lenne célja. Kitűnik az abból is, hogy alakjai egysíkban vannak megmintázva, sokkal inkább gondolatvilágukat, mint összetett emberségüket ábrázolja. Úgy látszik, mintha alakjainak csak az volna a rendeltetésük, hogy a szerzőnek a német munkásmozgalom fonákságairól és a kispolgárság szolgalelkűségéről, önállótlanágáról vallott nézeteinek legyenek hordozói. A könyv azonban fogyatékoságai ellenére is érdekesen, bátran és őszintén mutat rá azokra a momentumokra, amelyek Németország további útját érthetőbbé teszik az olvasó számára.

Dos Passos Három katona c. kötete amerikai katonák sorsát írja meg a háborúban, melynek vak mechanizmusa eltiporja az egyéniséget és mely mint valami tehetetlenül lendülő kolosszus keresztül gázol minden igaz emberi szándékot. Az európai polgári írók egyre inkább váltakozó időfolyamatokban írnak meg egy történetet. Dos Passos szocialista szemléletét az egyazon időn belül lejátszódó különféle történéseken keresztül igyekszik, fölényes íráskészségével kifejezni. De a háború gépiességét nem tudja elhíhetően ábrázolni. Mert az író csak beszél róla, de a történésekben nem mutatja meg. És nem is mutathatja, mert a gépiességet éppen úgy nem lehet mechanikussá vált stílussal kifejezni, mintahogyan a különféle sorsok egyidejűségét sem lehet módszerbeli szimultánizmussal ábrázolni.

A könyv így három katona három külön története marad minden regényszerű kapcsolat nélkül. Az egyiket elsodorja, a másikat felszívja, a harmadikat összemorzsolja a háború kegyetlensége. Az élet többrétűsége legszebben és igazán megrázóan a harmadik katona, Andrews zeneszerző sorsában mutatkozik meg. De itt is inkább drámai összeütközésekben és feszültségekben, mint regényszerűen.

Karl Capek Egy mindennapi élet c. könyve egy nyugalmazott pedáns cseh vasuti főtisztviselő naplója. De ez a napló a kötetnek körülbelül csak a felét tölti ki. A második részben a tisztviselő életének motívumait analizálja, amelyből kiderül, hogy „az ember valóságos és lehetséges emberek tömkelege”. Ebben az analízisben ugyanazok a szituációk különféleképpen magyarázhatók s látjuk, hogy ugyanazokat a cselekedeteket többféle erők mozgatják. És bár Capek magyarázata önkényes, mégis az olvasó elfogadja azokat. Nem az indokolás logikai, illetve értelmi igazságai miatt, hanem azért, mert Capek finom árnyalt mondatokban, európai látókörrrel, meggyőző erővel fedi fel a hétköznapok mögött lappangó ellentéteket. S mert a megmutatott ellentétek feloldódnak Capek költői szemléletében. Ebben a szemléletben a magyarázatok csak lehetőségek és bizonyos értelemben vet szimbolumok lesznek, amelyek távlatokat nyitnak meg előttünk.

Oscar Walter Cisek Kényelmetlen szerelem c. kötete mutatja a legteljesebben ezeknek a regényeknek sajátosságait. Egy erotikus, de gátlásokkal telített galaci román zsidó asszony elkeseredett küzdelmét írja le, nyegle és jampec férje szekszuális szerelméért. A férjet, aki maga is erotikában éli ki életét, az asszony temperamentuma és izzása éppen úgy nem tudja meghódítani, mintahogyan az asszony útjába kerülő férfiakat sem vonzza a benne felhalmozódott fülledtség. Gazdagon motivált munka ez, amely a házastársak harcán keresztül egyszerűen jellemzi az ó-romániai zsidóságot is mindennapi életében. Csupa élő emberrel találkozunk a könyvben, amely mégis nehézkes, szinte mozdulatlanul egyhelyben áll. Mert Cisek is egy fix helyzetbe rögzítve és az ebből adódó ellentétekben fejezi ki mondanivalóját. Valami olyan sajátos tárgyyszerűséggel, amely a felszín mögötti mélységekre inkább csak utal, de fel nem fedi. A történet elkezdődik egy ponton és a végén visszakanyarodik ide a kiinduláshoz.

Meg kell azonban jegyezni, hogy amikor ezeknek a könyveknek a novellaszerűségét kihangsúlyoztuk, nem értékeltünk, hanem csak egy bizonyos tényről állapítottunk meg. A végső lényegükben irodalmi értékű és korszerű munkák jó fordításban, szép borítéklapokkal és egyformán gondos, nívós kiállításban jelentek meg.

Gró Lajos

Havas Endre: Sebesülten

Rokonszenves és figyelemreméltó ez a verskötet. Rokonszenves őszinteségében és figyelemreméltó célkitűzései miatt. Ha ugyan — lírai versek tekintetében — lehet szó célkitűzésekről, az említett őszinteségen túl s kizárva a tendenc-költészet egysíkúságát. Mert ez a jelleg egyáltalában nem jöhet tekintetbe Havas Endre verseinek bírálatánál, bár a kötet határozott állásfoglalást revellál és észrevehetően elüt kortársainak lírájától, a májdnemhogy egyöntetűen „hangulati“ versektől is.

Határozott állásfoglalás? Hisz Havas tudja és vallja, hogy

...Nincs győzelem a tarsolyomban. —
Higgyünk tovább gyenge magunkban,
Hogy átteleljünk és megmaradjunk.

Az állásfoglalás tehát nem extenzív, hanem „befelé“ erősebb. Ekként egyúttal intellektuális is és ezért mondja ki csüggedés nélkül:

...De a csoda most sem történt meg,
mint annyiszor már, ha várták...

Ellágyulása a családi érzésekben mutatkozik meg leginkább, a fiúi és testvéri szeretet közvetlen verseiben; szerelmi lírájának gyengédsége a fájdalomakkal és a mult sérelmeinek fanyar felérzéseivel olvad össze. Álomvilága kalandos és színes, talán legköltőibb akkor, mikor ezt idézi, elengedi magát s elejtve minden kontrollt, magasbalendül. Ez a lendület azonban gyakran megtörik a versek végén; valami köti a költőt és szavát szegi. S ez az oka annak, hogy a formai problematika meglehetősen távol áll egyéniségétől, kész az éppen legközelebb eső, legkönnyebben megragadható formában megszólalni, még akkor is, ha egy-egy fordulatban nyilvánvalóan Kassákra üt is, vagy vers-felépítésében, rím-játékában József Attilára. De ezek a *formai* hatások nem alapvetőek, csupán a fiatal költő fejlődésútját mutatják.

Hercz György: Idegenből idegenbe

A „Sturm und Drang“ néha független az életkortól. Hercz György a *MA*-ban szólalt meg először s hangja még mindig az akkori küzdelmekkel viselő. A tépett és hajszolt élet, az emigráció otthontalanság érzése s az új és új haza-keresés élménye természetesen részben megmagyarázója ennek, úgy gondolom azonban, a döntő momentum mégis a költő egyéniségében rejlik.

A világháború s a forradalmak új hitet kereső szellemisége, az „izmusok“ láza él Hercz György verseiben ma is, mikor amint mondja — „sokasodnak a vándorévek s fejünk felett lassan kialusznak a csillagok“. Mindez a szellemi erő azonban nem „tartalmilag“ hat az Idegenből idegenbe verssoraira, melyeknek élményalapját e vándorévek s a hazanem-találás alkotják, hanem *formailag*. Főként képalkotásban s nyelvi aszociációkban. Sajátossága s egyben erénye e verseknek, hogy az „izmusok“ tendenc-lírájának durva és rikoltó hangjától mentek s ha irányukban

---

munka

keresik is a tarkaság megtévesztő varázsát, színeik megenyhültek, szürkével szürkére festettnek tűnnek. A szavak dallamának leértékelése természetesen sokszor, még a lágyabb alaphangú versekben is bizonyos keménységet eredményez s nem kerül el a hangzótörődések nehézségeit sem, holott bizonyos, hogy a költőnek, aki ilyen sorokat ír: „Elfúvom szived felől a felhőket“, van érzéke a nyelvi finomságok s a hangok önértéke iránt is.

Szabados András: Növekvő árnyék

Semmi sem változik körülötted
csak magad csendesedtél meg
s szavaid halkabbak!

— mondja magáról a költő s valóban így is van. Első verskötete óta az akkor „keményre edzett“ hang meglágyult, a hetyke szavak elcsendesedtek. De ez egyúttal versei mögül előpillantó tekintetének elmélyülését s hangjának dallamgazdagodását is eredményezte. Apjának emléke homályosítja el a régebbi napfényt, természeti képeiben most kevesebb a díszítő elem, a nyelvi lázadás és a hányavetiség megmutatása — és több a tájaknak a költő állandósuló rezignált hangulatával való kapcsolata.

Szerelmes verseinek erotikája és gyengédsége épp oly rokonszenves, mint elgondolkozása s az, hogy a külső világ erőszakosságától magányosságában sem törik meg. Ha nem is keres társakat magának többet, mint egy barátot, egy kedvest, a „növekvő árnyékban“ is együttérzi magát a szenvedőkkel s azokkal, akikbe úgy hasít a fájdalom, mint amiként reá az elfáradás borul.

Murányi-Kovács Endre

---

az 59. szám tartalomjegyzéke: pályázati felhívás ● reflexiók (kassák lajos) ● három vers (somogyi lászló) ● az azonosság esztétikája (pierre guéguen) ● hajnali utazás (forgács antal) ● két vers (felleg györgy) ● miniatűrök (révész béla) ● roste ebein délutánja (havas endre) ● jegyzetek a kultúra válságához (hort dezső) ● földes lenke szobrairól (kassák lajos) ● absztraktjaink bemutatkozásához és hincz gyula kiállításáról (kassák lajos) ● külföldi regények (gró lajos) ● havas endre, herz györgy, szabados andrás verseskönyveiről (murányi-kovács endre) ● címlapon csáki józsef rajza ● műmellékleten földes lenke és boda gábor szoborreprodukciói és székely-kovács olga rajza ● lőrincz gyula rajza ●

---

munka társadalmi és művészeti beszámoló ● felelős szerkesztő: kassák lajos ● felelős kiadó: falus ervin ● szerkesztőség és kiadóhivatal: budapest, VI. balcsu-u. 19 II 7. ● csehszlovákiában: „NOVITAS“ bratislava ● minden közleményért a szerző felel ● egyes szám ára: 60 fill., kc. 4.—, lei 20 ● előfizetési féévre 3 p., egész évre 6 p., kc. 18, illetve 36, lei 100, illetve 200 ●

Bathlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest. — Felelős vezető: Lombár L.